

Co-funded by
the European Union

JUST-2024-JCOO

Action grants to promote judicial cooperation in civil and criminal matters

JUSTICE PROGRAMME

GA No. 101192457

Better judicial cooperation and family mediation in international child
abduction cases

iCare2

Raport krajowy - Polska

Finansowane przez Unię Europejską. Wyrażone poglądy i opinie są jednak wyłącznie poglądami autora (autorów) i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy Unii Europejskiej lub Komisji Europejskiej. Ani Unia Europejska, ani organ udzielający dotacji nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

Część projektu realizowana przez Uniwersytet Jagielloński jest współfinansowana przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu „Projekty Międzynarodowe Współfinansowane”.

Projekt finansowany przez Komisję Europejską z program JUST (Sprawiedliwość)		
Poziom rozpowszechniania:		
PU		X
CO		
EU-RES		
EU-CON		
EU-SEC		
Wersja dokumentu		
Wersja	Autor	Data
Wersja 1	Anna Wysocka-Bar, Ewa Kamarad	6 VI 2025
Wersja 2	Anna Wysocka-Bar, Ewa Kamarad	23 VI 2025
Wersja 3	Anna Wysocka-Bar, Ewa Kamarad	25 VI 2025
Wersja 4	Anna Wysocka-Bar, Ewa Kamarad	4 I 2026

Spis treści

1.	Wprowadzenie	4
2.	Międzynarodowa mediacja rodzinna w Polsce: stan prawny	5
2.1.	Kodeks postępowania cywilnego	5
2.2.	Kodeks rodzinny i opiekuńczy	9
2.3.	Rozporządzenie Bruksela II-ter	10
3.	Międzynarodowa mediacja rodzinna w Polsce: praktyka	13
3.1.	Praktyczne zastosowanie (międzynarodowej) mediacji rodzinnej	13
3.2.	Standardy szkolenia i kwalifikacji (międzynarodowych) mediatorów rodzinnych	16
3.3.	Kluczowi uczestnicy (międzynarodowej) mediacji rodzinnej i świadczone przez nich usługi	20
3.4.	Dostęp do informacji o międzynarodowej mediacji rodzinnej	27
4.	Usługi premediacyjne w Polsce	40

1. Wprowadzenie

W coraz bardziej połączonej Europie transgraniczne spory rodzinne stają się coraz częstsze. W kontekście separacji, rozvodu i niezbędnych ustaleń dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, ryzyko uprowadzenia dziecka za granicę jest nadal obecne. Te złożone sytuacje często powiązane są z wieloma systemami prawnymi, różnicami kulturowymi i, co najważniejsze, prawami i dobrem dzieci. Międzynarodowa (lub transgraniczna) mediacja rodzinna powoli staje się cennym narzędziem do rozwiązywania takich sporów, oferując ustrukturyzowany, ale elastyczny proces mający na celu ułatwienie wzajemnego zrozumienia i trwałych porozumień między rodzicami mieszkającymi w różnych krajach.

Potencjalne pozytywne skutki międzynarodowej mediacji rodzinnej zostały uznane przez prawodawcę UE: rozporządzenie (UE) nr 2019/1111 (Bruksela IIb) w artykule 25 wprowadziło wyraźny obowiązek sędziego w postępowaniu w sprawie uprowadzenia dziecka, aby zaprosić strony do rozważenia możliwości skorzystania z mediacji.

Niniejszy raport przedstawia wyniki krajowych badań nad polskim systemem prawnym, podjętych w ramach projektu „iCare2” współfinansowanym przez UE. Badania mają na celu ocenę, czy i w jaki sposób rozporządzenie Bruksela IIb jest „implementowane” w Polsce, identyfikując wyzwania związane z jego stosowaniem oraz oceniając na ile przyczyniło się do poprawy współpracy sądowej, rozwiązywania spraw dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę i promowania mediacji rodzinnych.

Międzynarodowa mediacja rodzinna wkracza do polskiego systemu prawnego. Podczas gdy mediacja rodzinna powoli staje się ważnym narzędziem, o którym rodzice i prawnicy wiedzą i które stosują coraz częściej, jej potencjał wciąż nie jest w pełni wykorzystywany. Rozwój „kultury” mediacji, wraz z konsekwentną i konkretną integracją zasady najlepszego interesu dziecka w całym procesie, jest identyfikowany jako kluczowa potrzeba, aby mediacja była oferowana jako skuteczne narzędzie rozwiązywania konfliktów rodzinnych, zgodnie ze standardami międzynarodowymi i unijnymi.

W ramach metodologii zastosowanej w niniejszym badaniu przeprowadzono wywiady w celu zebrania perspektywy i doświadczenia praktyków. Autorzy -

którzy pozostają jedynymi odpowiedzialnymi za treść niniejszego raportu - są wdzięczni praktykom za cenną współpracę.

2. Międzynarodowa mediacja rodzinna w Polsce: stan prawny

Prosimy o opisanie istniejących ram prawnych dotyczących międzynarodowej mediacji rodzinnej (IFM) w danym kraju, przedstawiając krajowe przepisy prawne regulujące międzynarodową mediację rodzinną.

Idealnie byłoby powiązać analizę również z przepisami rozporządzenia Bruksela II-ter (art. 25) i ewentualnie z poprzednimi przepisami rozporządzenia Bruksela II-bis. Czy ramy prawne zmieniły się po wejściu w życie rozporządzenia Bruksela II-ter?

2.1. Kodeks postępowania cywilnego

W Polsce, mediacja w sprawach cywilnych jest **uregulowana w Kodeksie Postępowania Cywilnego (k.p.c.)**.¹ Przepisy regulujące mediację w sprawach cywilnych zostały wprowadzone do Kodeksu postępowania cywilnego (pochodzącego z 1964 r.) nowelizacją z 2005 r. (Nowelizacja z 2005 r.).² Przepisy te nie wprowadzają rozróżnienia między mediacją, mediacją rodzinną lub mediacją międzynarodową, a zatem **mają zastosowanie również do międzynarodowej mediacji rodzinnej**.³

W uzasadnieniu Nowelizacji z 2005 r. wyjaśniono, że:

Projektowane przepisy mają na celu wprowadzenie do naszego prawa procesowego cywilnego instytucji mediacji i w ten sposób ustanowienie

¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. 2024, poz. 1568. Original and consolidated version (in Polish language) is available online at: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640430296>.

² Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2005, nr 172, poz. 1438. Available online (in Polish language) at: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20051721438>

³ Zob.: NAPIERALSKA A., *Mediacja transgraniczna – charakterystyka postępowania na przykładzie sporów rodzinnych i gospodarczych* in ROMANOWSKI M. (ed), *Mediacja – od rozmowy do porozumienia*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2022, p 34.

alternatywnego do sądowego postępowania cywilnego sposobu rozstrzygania spraw cywilnych. Według założeń, które legły u podstaw projektowanych przepisów, postępowanie mediacyjne w sprawach cywilnych powinno być na tyle atrakcyjne dla stron stosunku cywilnoprawnego, aby strony z niego korzystały.

Dlatego też przyjęto jako założenie, aby rozwiązania dotyczące mediacji były proste i nieskomplikowane. Mediacja ma ułatwić dochodzenie roszczeń w sprawach cywilnych, a jednocześnie skutecznie udzielać ochrony prawnej podmiotom, które wybrały ten tryb dochodzenia roszczeń.

Kierując się tymi założeniami przyjęto, że w drodze mediacji można będzie rozstrzygnąć spór cywilnoprawny poprzez zawarcie ugody przed mediatorem. Ugoda taka będzie miała moc prawną ugody sądowej po zatwierdzeniu jej przez sąd (...).⁴

Zgodnie z artykułem 10 k.p.c. (w brzmieniu nadanym Nowelizacją z 2005): *‘W sprawach, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne, sąd dąży w każdym stanie postępowania do ich ugodowego załatwienia, w szczególności przez nakłanianie stron do mediacji.’*

Ugoda, a tym samym mediacja, jest możliwa we wszystkich rodzajach spraw z zakresu prawa cywilnego, w tym prawa rodzinnego. Przykłady spraw, które mogą być przedmiotem mediacji, obejmują alimenty na dzieci, sprawowanie władzy rodzicielskiej po rozwodzie, prawa do kontaktów z dzieckiem oraz sprawy majątkowe między małżonkami.⁵ Istnieją pewne sprawy z zakresu prawa rodzinnego, w których ugoda, a w konsekwencji również mediacja, nie są dopuszczalne, np. sprawy o ustalenie ojcostwa, ustalenie macierzyństwa, zaprzeczenie ojcostwa, przysposobienie, unieważnienie małżeństwa, pozbawienie lub ograniczenie władzy rodzicielskiej.

Mediacja w sprawach cywilnych jest uregulowana w artykułach 183¹-183¹⁵ k.p.c. (dodanego Nowelizacją z 2005). Postanowienia te stanowią dalsze rozwinięcie ogólnego postanowienia zawartego w artykule 10.

Już pierwszy przepis poświęcony mediacji, a mianowicie art. 183¹ § 1 k.p.c. stanowi, że mediacja jest dobrowolna. Mediacja może być przeprowadzona przed wszczęciem postępowania, a także w jego toku, jeżeli strony wyrażą na

⁴ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, IV Kadencja, Druk nr 3213. Available at: <https://orka.sejm.gov.pl/proc4.nsf/opisy/3213.htm>

⁵ GÓJSKA A., *Mediacja w sprawach rodzinnych*, Ministerstwo Sprawiedliwości: Warszawa 2011, p. 6.

nią zgodę (art. 183¹ § 4 k.p.c.). Jeżeli natomiast strony nie wyrażą zgody na mediację, nie zostanie ona wszczęta (art. 183⁶ § 2 pkt 1 k.p.c. i art. 183⁸ § 2 k.p.c.).

Zgodnie z art. 1831 § 2 k.p.c. mediacja może zostać wszczęta na podstawie:

- **umowy o mediację lub**
- **postanowienia sądu kierującego strony do mediacji.**

Zgodnie z art. 183¹ § 3 k.p.c. umowa o mediację powinna wskazywać przedmiot mediacji, osobę mediatora lub sposób wyboru mediatora. Umowa o mediację może być zawarta także przez wyrażenie zgody na mediację, o którą wystąpiła druga strona (art. 183¹ § 2 k.p.c.). Przepisy nie wymagają szczególnej formy umowy o mediację.⁶

Jeśli chodzi o skierowanie przez sąd do mediacji, to może ono nastąpić „w każdym stadium postępowania” (art. 183⁸ § 1 k.p.c.). Art. 183⁸ § 5 k.p.c. stanowi, że przed pierwszym posiedzeniem wyznaczonym na rozprawę przewodniczący **ocenia, czy skierować strony do mediacji**. W tym celu, jeżeli konieczne jest wysłuchanie stron, przewodniczący może wezwać je do osobistego stawiennictwa na posiedzeniu niejawnym. Przewodniczący składu orzekającego może również wezwać strony do udziału w **spotkaniu informacyjnym** na temat polubownych metod rozwiązywania sporów, w szczególności mediacji. Spotkanie informacyjne może być prowadzone przez sędziego, referendarza sądowego, urzędnika sądowego, asystenta sędziego lub stałego mediatora (art. 1838 § 4 k.p.c.). Spotkanie informacyjne jest dodatkowo uregulowane w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości.⁷ Wyjaśnia, że celem spotkania informacyjnego jest zapoznanie stron z możliwościami i korzyściami płynącymi z polubownego rozwiązywania sporów, w szczególności mediacji. Jeżeli strona bez usprawiedliwienia nie stawia się na spotkanie informacyjne lub posiedzenie niejawne, sąd może obciążyć ją kosztami nakazanego stawiennictwa poniesionymi przez stronę przeciwną (art. 183⁸ § 6 k.p.c.).

Sąd wyznacza czas trwania mediacji na okres **do trzech miesięcy**. Termin ten może być przedłużony na wniosek stron lub z innych ważnych powodów, jeżeli

⁶ ERECIŃSKI T. in ERECIŃSKI T (ed.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, Wolters Kluwer 2016, p. 30

⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych, Dz.U. 2024 r, poz. 867. Dostępne online:
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190001141>

służyłoby to ugodowemu załatwieniu sprawy (art. 183¹⁰ § 1 k.p.c.). Po upływie powyższego terminu przewodniczący wyznacza rozprawę (art. 183¹⁰ § 2 k.p.c.).

Ponieważ mediacja jest dobrowolna, nie może być prowadzona, jeżeli strona **nie wyraziła zgody na mediację** w terminie tygodnia od dnia ogłoszenia lub doręczenia postanowienia o skierowaniu stron do mediacji (art. 1838 § 2 k.p.c.).

Jeżeli strony nie dokonały wyboru mediatora, sąd kierując strony do mediacji wyznacza mediatora **posiadającego odpowiednią wiedzę i umiejętności w zakresie prowadzenia mediacji w tego typu sprawach, dając pierwszeństwo mediatorom stałym** (art. 183⁹ § 1 k.p.c.).

Mediator ma prawo **przeglądać akta sprawy**, chyba że strona się temu sprzeciwi. (art. 183⁹ § 2 k.p.c.). Po skierowaniu stron do mediacji sąd przekazuje mediatorowi dane kontaktowe stron i ich pełnomocników (art. 183⁹ § 3 k.p.c.).

Mediator niezwłocznie wyznacza **termin i miejsce spotkania mediacyjnego**. Wyznaczenie posiedzenia mediacyjnego nie jest konieczne, jeżeli strony wyrażą zgodę na przeprowadzenie mediacji bez posiedzenia mediacyjnego. Mediator może przeprowadzić posiedzenie mediacyjne przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie go na odległość, jeżeli strony wyrażą na to zgodę (art. 183¹¹ k.p.c.).

Mediator prowadzi mediację, stosując **różne metody zmierzające do polubownego rozwiązania sporu**, w tym pomagając stronom w formułowaniu propozycji ugodowych lub na wniosek stron może wskazać sposoby rozwiązania sporu, które nie są wiążące dla stron (art. 183^{3a} k.p.c.). Prowadząc mediację, mediator musi zachować **bezstronność** (art. 183³ § 1 k.p.c.) oraz że mediator powinien niezwłocznie ujawnić stronom wszelkie **okoliczności, które mogłyby wywołać wątpliwości co do jego bezstronności** (art. 183³ § 2 k.p.c.). Postępowanie mediacyjne jest **niejawne** (art. 183⁴ § 1 k.p.c.). Mediator, strony oraz inne osoby uczestniczące w postępowaniu mediacyjnym są obowiązane do zachowania w tajemnicy faktów, o których dowiedziały się w związku z prowadzeniem mediacji. Strony mogą jednak zwolnić mediatora i inne osoby uczestniczące w postępowaniu mediacyjnym z tego obowiązku (art. 183⁴ § 2 k.p.c.). Żaden z przepisów k.p.c. nie reguluje obecności prawnika reprezentującego strony w toku postępowania mediacyjnego. Obecność taka nie jest więc obowiązkowa, ale też nie jest wykluczona.

Zgodnie z art. 183¹² § 1 k.p.c. sporządza się **protokół**, w którym oznacza się miejsce i czas przeprowadzenia mediacji, a także imię, nazwisko i adresy stron, imię i nazwisko oraz adres mediatora, a ponadto wynik mediacji. Protokół

podpisywany jest przez mediatora. Jeżeli strony zawarły **ugodę** przed mediatorom, ugodę włącza się do protokołu lub dołącza do niego. Strony podpisują ugodę (art. 183¹² § 2 k.p.c.). Podpisując ugodę, **strony wyrażają zgodę na wystąpienie do sądu o jej zatwierdzenie**, o czym mediator informuje strony (art. 183¹² § 21 k.p.c.). Mediator doręcza stronom odpis protokołu (art. 183¹² § 3 k.p.c.). (Zob. też odpowiedź na pytanie o dalsze kroki po osiągnięciu porozumienia - poniżej).

Na podstawie Nowelizacji z 2015 r. art. 187 § 1 k.p.c. wymieniający informacje, które należy zawrzeć w pozwie, wymaga dodatkowo podania informacji: „**czy strony podjęły próbę mediacji** lub innego pozasądowego sposobu rozwiązania sporu, a w przypadku gdy takich prób nie podjęto, wyjaśnienie przyczyn ich niepodjęcia”.

2.2. Kodeks rodzinny i opiekuńczy

In 2008 the provisions on divorce of the Family and Guardianship Code was amended. Artykuł 58 § 1 został zmieniony poprzez odniesienie do **porozumienia między małżonkami w sprawie władzy rodzicielskiej**. Otrzymuje on następujące brzmienie: „W wyroku orzekającym rozwód sąd rozstrzyga o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem obojga małżonków i o kontaktach rodziców z dzieckiem oraz orzeka, w jakiej wysokości każdy z małżonków jest obowiązany do ponoszenia kosztów utrzymania i wychowania dziecka. **Sąd uwzględnia porozumienie małżonków o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie, jeżeli jest ono zgodne z dobrem dziecka**. Rodzeństwo powinno wychowywać się wspólnie, chyba że dobro dziecka wymaga innego rozstrzygnięcia.”

Porozumienie między małżonkami w sprawie odpowiedzialności rodzicielskiej może zostać osiągnięte w drodze mediacji.⁸

⁸ Zob. listę zagadnień, które powinny być uwzględnione w porozumieniu opracowaną przez Stowarzyszenie Mediatorów Rodzinnych: http://smr.org.pl/doc/plan_opieki_rodzicielskiej.doc.

2.3. Rozporządzenie Bruksela II-ter

Rozporządzenie Bruksela II bis⁹ nie zawierało żadnego konkretnego artykułu nakazującego mediację ani szczegółowe standardy proceduralne. Zgodnie z motywem 25 preambuły **zachęcano** do „polubownego rozwiązywania sporów rodzinnych” w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej. W praktyce mediacja była uważana za narzędzie zapobiegania konfliktom między rodzicami lub sposób ich rozwiązywania, w tym w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka.

Rozporządzenie weszło w życie, gdy Polska była już członkiem UE. Jednak prawo polskie nie zostało poddane konkretnym zmianom w celu wprowadzenia mediacji w kształcie przewidzianym przez Rozporządzenie Bruksela II bis – to raczej praktyka zaczęła się stopniowo zmieniać, tworząc podstawy dla późniejszych zmian wprowadzonych rozporządzeniem Bruksela II ter. W tamtym czasie mediacja w sprawach transgranicznych była rzadkością, ale stała się bardziej widoczna w odpowiedzi na nacisk UE na polubowne rozwiązywanie sporów. Skutkiem tego nastąpił wzrost świadomości, zwłaszcza we współpracy z Organem Centralnym i niektórymi programami pilotażowymi (np. z *Reunite* lub *International Mediation Centre for Family Conflict and Child Abduction* – MIKK).

Rozporządzenie Bruksela II ter¹⁰ wprowadza istotne zmiany i wyraźnie wzmacnia rolę mediacji, stwierdzając w art. 25, że „jak najwcześniej to możliwe i na każdym etapie postępowania, sąd zwraca się (...) do stron, aby rozważyły, czy są gotowe podjąć mediację lub zastosować inne alternatywne metody rozwiązywania sporów, chyba że jest to sprzeczne z dobrem dziecka, nie jest to stosowne w danej sprawie lub nadmiernie opóźniłoby to postępowanie.” W związku z tym rozporządzenie Bruksela II-ter, w porównaniu z rozporządzeniem Bruksela II-bis, zawiera jasny i wiążący obowiązek promowania mediacji w sprawach transgranicznych przez państwa członkowskie. Rozporządzenie reguluje również w sposób kompleksowy transgraniczne uznawanie i

⁹ Rozporządzenie Rady (WE) Nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) Nr 1347/2000, Dz.U. L 338 z 23.12.2003, p. 1–29.

¹⁰ Rozporządzenie Rady (UE) 2019/1111 z dnia 25 czerwca 2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę, Dz.U. L 178 z 2.7.2019, p. 1–115.

wykonywanie ugód mediacyjnych oraz wzmacnia rolę organów centralnych w promowaniu mediacji. Rozporządzenie promuje również tworzenie sieci współpracy między instytucjami mediacyjnymi i organami w różnych państwach członkowskich

Kiedy rozporządzenie Bruksela II-ter weszło w życie 1 sierpnia 2022 r., Polska miała już podstawę prawną dla mediacji sądowej (w art. 183¹–183¹⁵ Kodeksu postępowania cywilnego), więc nie było potrzeby wprowadzania większych zmian w prawie. Współpraca międzynarodowa była również prowadzona za pośrednictwem Ministerstwa Sprawiedliwości jako organu centralnego, który może pomagać w kierowaniu spraw do mediacji na podstawie Konwencji haskiej i Rozporządzenia Bruksela II ter. Jego wejście w życie miało jednak istotny pośredni wpływ – prowadziło do wzmocnienia roli mediacji w praktyce. Rozporządzenie Bruksela II ter, a w szczególności jego art. 25, przekłada się na sposób, w jaki polskie instytucje traktują mediację w kontekście międzynarodowym, co obejmuje: zwiększoną rolę mediacji w sprawach transgranicznych; organ centralny coraz częściej proponuje mediację w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka; sądy są bardziej skłonne do rozważenia zawieszenia postępowania w celu podjęcia mediacji, zwłaszcza gdy sprawa dotyczy rodziców mieszkających w różnych krajach UE. Wytyczne i materiały szkoleniowe dla mediatorów i sędziów (np. publikacje Polskiego Centrum Mediacji lub Stowarzyszenia Sędziów Rodzinnych) zaczęły kłaść większy nacisk na transgraniczne aspekty mediacji i zgodność z art. 25 Rozporządzenia Bruksela II ter.

Ponadto zgodnie z art. 65–67 Rozporządzenia Bruksela II ter ugody zawarte przed mediatorem w jednym państwie członkowskim mogą być uznawane i wykonywane w innym państwie członkowskim, jeżeli są one wykonalne w kraju pochodzenia. To rozwiązanie prawne wymusiło większą świadomość proceduralną w Polsce: mediatorzy muszą informować strony o konieczności zatwierdzenia ugody przez sąd, jeśli ma ona być wykonalna za granicą, a sądy zaczęły dokładniej analizować transgraniczne skutki ugód, szczególnie w kontekście kontaktów z dziećmi.

Prosimy o opisanie, w jaki sposób zasada dobra dziecka znajduje swoje miejsce w ustawodawstwie krajowym / jaka jest jej definicja prawna i zasada / jaka jest jej rola w międzynarodowej mediacji rodzinnej.

Zasadę dobra dziecka można odnaleźć w licznych aktach międzynarodowych, których Polska jest stroną, np. w Europejskiej Konwencji o Wykonywaniu Praw Dziecka, Konwencji ONZ o Prawach Dziecka czy Konwencji haskiej o uprowadzeniu dziecka z 1980 roku. Zasada ta jest również zawarta w art. 72 Konstytucji. Również ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej podkreśla jej szczególne znaczenie w podejmowaniu decyzji dotyczących dziecka i rodziny. Przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w odniesieniu do spraw dotyczących dziecka podkreślają konieczność uwzględnienia dobra dziecka w wielu przypadkach, np. art. 58 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego stanowi, że sąd powinien uwzględnić porozumienie o wykonywaniu władzy rodzicielskiej sporządzone przez rodziców, jeżeli jest ono **zgodne z dobrem dziecka**. Zasada ta odgrywa fundamentalną rolę przy interpretacji wszystkich przepisów prawa materialnego i procesowego dotyczących dziecka.¹¹

Brak jest ustawowej definicji pojęcia „dobro dziecka”. Nadanie mu określonego znaczenia powinno być dokonywane w konkretnych okolicznościach faktycznych. Przestanki które można wymienić, to m.in. **prawo do ochrony życia i zdrowia oraz do wszelkich działań ze strony innych osób, które powinny zapewnić dziecku warunki do spokojnego, prawidłowego, niezakłóconego rozwoju, poszanowania godności i udziału w procesie decydowania o jego sytuacji**.¹² Lista ta nie jest wyczerpująca.

Jak już wspomniano, kodeks postępowania cywilnego ogólnie reguluje mediację w art. 183¹-183¹⁵, ale **nie zawiera szczegółowych zasad dotyczących udziału dzieci w mediacji i nie wspomina o dobru dziecka w tym zakresie**. Prawo zezwala sądowi na skierowanie stron do mediacji, ale milczy na temat tego, czy i w jaki sposób poglądy lub interesy dziecka powinny być aktywnie reprezentowane lub uwzględniane w procesie (zob. również odpowiedź na poniższe pytanie: Czy dziecko jest wysłuchiwane i informowane w procesie mediacji? Czy istnieje powszechna praktyka w tym zakresie?)

¹¹ ZAJĄCZKOWSKA-BURTOWY J., *Dobro dziecka jako wartość podlegająca szczególnej ochronie w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem* w J. MUCHA (red) *Realizacja zasady dobra dziecka w mediacji w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, pp. 141-151.

¹² Zob. między innymi: Postanowienie Sądu Najwyższego z 24.11.2016, sygnatura akt: II CA 1/16.

3. Międzynarodowa mediacja rodzinna w Polsce: praktyka

Proszę opisać praktykę międzynarodową mediację rodzinną w Polsce, podając dane dotyczące praktycznego jej wykorzystania w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, ze szczególnym odniesieniem do uprowadzenia dziecka za granicę. Analiza powinna być poparta konsultacjami/wywiadami ze służbami mediacyjnymi, sędziami, prawnikami.

3.1. Praktyczne zastosowanie (międzynarodowej) mediacji rodzinnej

W Polsce mediacja w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, w tym w sprawach dotyczących międzynarodowego uprowadzenia dziecka, jest coraz częściej stosowana jako alternatywna metoda rozwiązywania sporów (ADR).

Pomimo wprowadzenia przepisów dotyczących mediacji w 2005 r., początkowo nie cieszyła się ona dużym zainteresowaniem. W 2006 r. w całej Polsce zarejestrowano jedynie 270 postępowań mediacyjnych w sprawach rodzinnych.¹³ Znaczenie mediacji wzrosło po nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w 2008 r., kiedy to sądy zaczęły częściej kierować strony do mediacji w sprawach rozwodowych i dotyczących kontaktów z dziećmi.

Kolejne zmiany prawne, takie jak wprowadzenie obowiązku informowania o próbach mediacji w postępowaniach rozwodowych na mocy nowelizacji z 2015

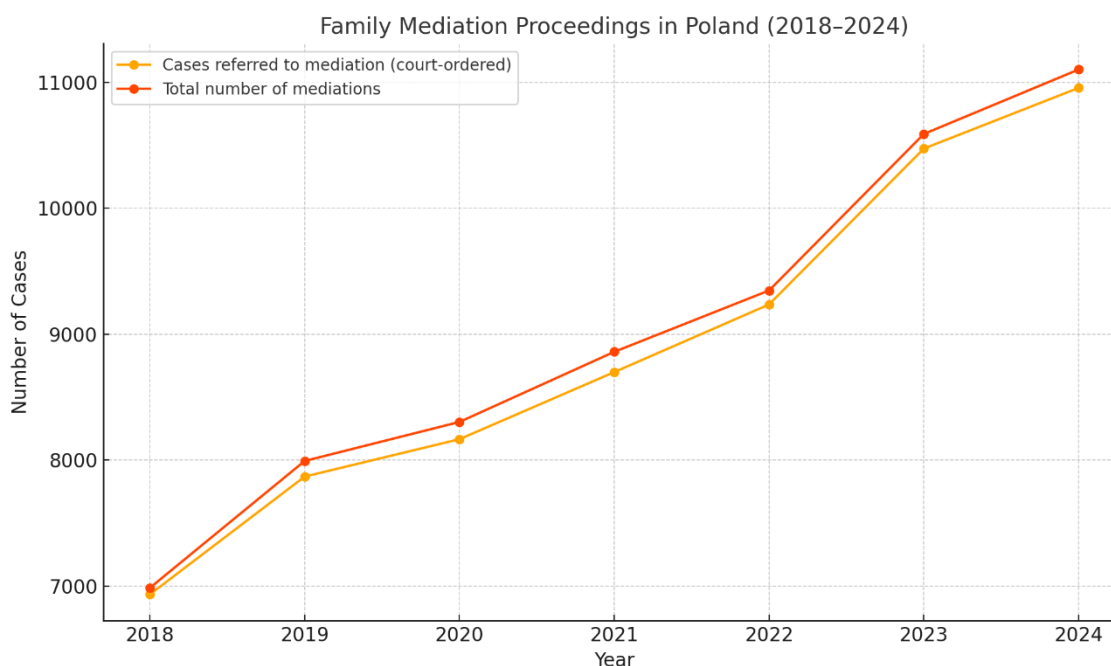
¹³ Ministerstwo Sprawiedliwości udostępnia szczegółowe dane statystyczne dotyczące mediacji rodzinnej w Informatorze Statystycznym Wymiaru Sprawiedliwości. Sekcja „Opracowania wieloletnie” zawiera podsumowania obejmujące lata 2006–2024, w tym: liczbę spraw rodzinnych skierowanych do mediacji, liczbę osiągniętych ugód, wskaźnik skuteczności mediacji. Dane te są dostępne pod adresem: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie>.

r., przyczyniły się do znacznego wzrostu liczby mediacji rodzinnych – 4316 spraw w 2016 r. i 6575 spraw w 2017 r.

Praktycy, w tym sędziowie, prawnicy i mediatorzy, podkreślają rosnącą rolę mediacji w sprawach rodzinnych. Wskazują oni na korzyści płynące z mediacji, takie jak szybsze rozstrzyganie sporów, mniejszy stres emocjonalny dla dziecka oraz większa elastyczność w ustalaniu warunków porozumienia. Mediacja pozwala rodzicom skupić się na dobru dziecka, co zwiększa szansę na osiągnięcie trwałego porozumienia w kwestiach dotyczących wychowania dziecka i kontaktów z obojgiem rodziców.

Na podstawie danych za lata 2018–2024 dotyczących postępowań mediacyjnych w sprawach rodzinnych w Polsce można sformułować następujące kluczowe wnioski i trendy:

1. Wzrost liczby spraw kierowanych do mediacji (sądowej) – z 6933 spraw (w 2018 r.) do 10 956 spraw (w 2024 r.).

Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych.

To wzrost o ponad 57% w ciągu 7 lat, co świadczy o rosnącym zaufaniu sądów do mediacji jako skutecznego narzędzia rozwiązywania konfliktów rodzinnych.

2. Liczba umorzeń postępowań z powodu zawarcia ugody: z 2409 (ok. 37% skuteczności w stosunku do ogółu spraw) w 2018 r. do 3881 (ok. 47% skuteczności w stosunku do ogółu spraw) w 2024 r.

Wzrost liczby umorzeń potwierdza skuteczność mediacji sądowej i poprawę jakości mediacji – więcej spraw zakończonych ugodą skutkuje trwałym porozumieniem.

3. Liczba wniosków o zatwierdzenie ugód pozasądowych: spadek z 4974 (w 2018 r.) do 2926 (w 2024 r.), tj. spadek o 41%, oraz liczba zatwierdzonych ugód pozasądowych: spadek z 4869 (w 2018 r.) do 2971 (w 2024 r.), ale wskaźnik zatwierdzeń pozostaje bardzo wysoki (~98%).

Można założyć, że coraz więcej mediacji rodzinnych odbywa się w ramach postępowania sądowego, a nie całkowicie poza sądem.

4. Marginalne przypadki odmowy zatwierdzenia ugody: zarówno w mediacji sądowej, jak i pozasądowej odsetek odmów zatwierdzenia ugody wynosi mniej niż 1%, co świadczy o wysokiej jakości pracy mediatorów i formalnej poprawności zawieranych ugód.

Podsumowując, rosnąca liczba spraw kierowanych do mediacji sądowej wskazuje, że **instytucja ta staje się coraz bardziej powszechna i skuteczna** w systemie sądów rodzinnych. Skuteczność mediacji stale rośnie, a coraz większy odsetek spraw kończy się zawarciem ugody. **Mediacja pozasądowa ma mniejszy udział**, ale nadal odgrywa ważną rolę – jej skuteczność pozostaje bardzo wysoka. Warto nadal promować mediację w sprawach rodzinnych, zwłaszcza jako narzędzie w sprawach o charakterze transgranicznym (np. uprowadzenie dziecka), gdzie może skrócić czas trwania postępowania i zmniejszyć konflikt.

W sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę mediacja i dobrowolny powrót są zalecane na każdym etapie postępowania, zwłaszcza na początku postępowania. W praktyce mediacja w takich sprawach może być prowadzona przez mediatorów specjalizujących się w sprawach międzynarodowych, często w modelu współmediacji w którym uczestniczy dwóch mediatorów z różnych krajów, co ułatwia komunikację i uwzględnia różnice kulturowe.

Dane¹⁴ pokazują, że w latach 2019–2024 w sądach pierwszej instancji rozpatrzono 843 sprawy dotyczące nakazów zwrotu. Tylko 5 z nich zakończyło

¹⁴ Ministerstwo Sprawiedliwości udostępnia szczegółowe dane statystyczne dotyczące liczby spraw rozpatrywanych na podstawie Konwencji haskiej oraz sposobu ich rozstrzygnięcia w Informatorze Statystycznym Wymiaru Sprawiedliwości obejmującym lata 2006–2024. Dane te są dostępne pod adresem: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie>.

się mediacją. W sądach drugiej instancji rozpatrzono 443 sprawy i w żadnej z nich nie była prowadzona mediacja.

W 61 sprawach rozstrzyganych przez sądy pierwszej instancji, w których zarządzono wydanie dziecka, i w 87 sprawach w sądach drugiej instancji – żadna z nie zakończyła się mediacją.

Powyższe dane pokazują, że **mediacja w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka na mocy konwencji haskiej w Polsce nadal nie jest normą**, zwłaszcza na etapie podejmowania decyzji (zarządzenie powrotu dziecka). Widoczne są jednak niewielkie postępy, szczególnie w sprawach dotyczących egzekwowania prawa. Może to odzwierciedlać rosnący wpływ transformacyjnych lub opartych na traumie modeli mediacji, promowanych przez organizacje pozarządowe i organizacje zajmujące się ochroną dzieci.

3.2. Standardy szkolenia i kwalifikacji (międzynarodowych) mediatorów rodzinnych

Jakie są standardy szkolenia i kwalifikacji, aby zostać (międzynarodowym) mediatorem rodzinnym w Twoim kraju? Czy istnieją wspólne standardy etyczne dla mediatorów?

Należy wyjaśnić, że obecnie w Polsce nie ma odrębnych zasad lub przepisów mających zastosowanie do międzynarodowych mediatorów rodzinnych lub nawet bardziej ogólnie mediatorów specjalizujących się w sprawach międzynarodowych (transgranicznych).¹⁵ W związku z tym zasady dotyczące mediatorów w ogóle mają zastosowanie również do międzynarodowych mediatorów rodzinnych.

Niektóre aspekty kwalifikacji mediatorów i postępowania mediatora zostały uregulowane w Kodeksie postępowania cywilnego. Art. 183² § 1 k.p.c. stanowi, że mediatorem może być **osoba fizyczna mająca pełną zdolność do czynności prawnych oraz korzystająca z pełni praw publicznych**. Mediatorem nie może być sędzia, z wyjątkiem **sędziego w stanie spoczynku** (art. 183² § 2 k.p.c.).

¹⁵ NAPIERALSKA A., *Mediacja transgraniczna – charakterystyka postępowania na przykładzie sporów rodzinnych i gospodarczych* in ROMANOWSKI M (ed), *Mediacja – od rozmowy do porozumienia*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości: Warszawa 2022, p 34.

Zgodnie z art. 183² § 2 k.p.c. **organizacje pozarządowe i uczelnie mogą prowadzić listy mediatorów oraz tworzyć ośrodki mediacyjne**. Wpis na listę wymaga pisemnej zgody mediatora. Informację o listach mediatorów i ośrodkach mediacyjnych przekazuje się prezesowi sądu okręgowego.

Dodatkowo, Prawo o ustroju sądów powszechnych¹⁶ przewiduje instytucję stałego mediatora, czyli mediatora, który jest wpisany na listy prowadzone przez sąd. Mediatorem stałym może być osoba fizyczna, która spełnia następujące warunki wymienione w art. 157a pkt 1 - 6 Prawa o ustroju sądów powszechnych: 1) te określone w art. 183² § 1 i 2 k.p.c. (wskazany powyżej); 2) **posiada wiedzę i umiejętności z zakresu mediacji**; 3) ukończyła 26 lat; 4) zna język polski; 5) nie była prawomocnie skazana za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe; 6) została wpisana na listę stałych mediatorów prowadzoną przez prezesa sądu okręgowego.

Jak wyjaśniono w orzecznictwie sądów administracyjnych, które są właściwe do rozpoznawania skarg na decyzje odmawiające wpisu na listę stałych arbitrów, "(...) ustawodawca przewidział także "stanowisko" mediatora stałego. Z usytuowaniu go systemie prawnym należy uznać, że stanowi ono **szczególną, zaufaną pozycję wśród mediatorów**. Świadczą o tym dodatkowe wymagania mu stawiane (...) w tym konieczność wpisania na listę prowadzoną przez Prezesa Sądu Okręgowego. Wymaga także wydania w tym zakresie decyzji przez ten organ (...). Obowiązek wydania decyzji oznacza jednocześnie dla organu obowiązek weryfikacji spełnienia przez kandydata na stałego mediatora warunków przewidzianych przez prawo, w tym także **ocenę, czy kandydat ma (...) wiedzę i umiejętności**.(...)".¹⁷

Orzecznictwo wskazuje, że "wiedza" muszą być na poziomie wyróżniającym kandydata na mediatora stałego spośród innych mediatorów. Natomiast "umiejętności w zakresie mediacji" należy rozumieć jako potwierdzone doświadczenie, którym dotychczasowy mediator powinien się legitymować. Swoją decyzją bowiem o wpisie na listę stałych mediatorów Prezes Sądu Okręgowego własnym autorytetem potwierdza wobec stron postępowania, że dana osoba ma nie tylko wiedzę i umiejętności potrzebne dla osiągnięcia ugody przez strony, lecz także społeczne zaufanie do rozwiązywania ich sporów (...) funkcja mediatora wymaga zróżnicowanych i wysokich kwalifikacji osobowościowych, merytorycznych i moralnych. Mediator musi mieć zdolność

¹⁶ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz. U. Dz.U. 2024, poz. 334. Dostępna online pod adresem: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010981070>.

¹⁷ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 25 stycznia 2018 r., sygnatura akt: III SA/Po 634/17.

właściwej oceny sytuacji i adekwatnych do niej zachowań. Stając między stronami w sporze powinien mieć predyspozycje do tego, aby stać się dla nich autorytetem.”¹⁸

Rozporządzenie¹⁹ reguluje tworzenie list stałych mediatorów prowadzonych przez sądy okręgowe. Lista stałych mediatorów powinna zawierać m.in. informacje o wykształceniu i odbytych przez mediatora szkoleniach oraz informacje o jego specjalizacji (np. prawo rodzinne). Należy zwrócić uwagę, że nie istnieje odrębna lista stałych mediatorów specjalizujących się w międzynarodowej mediacji rodzinnej.²⁰ Niektórzy z mediatorów, podając informacje, które powinny znaleźć się na liście stałych mediatorów, wskazują, że specjalizują się w sprawach transgranicznych, w tym w transgranicznych sprawach rodzinnych.²¹

Zgodnie z art. 157c § 1 pkt 5 Prawa o ustroju sądów powszechnych, prezes sądu okręgowego, w drodze decyzji, skreśla stałego mediatora z listy w przypadku m.in. **nienależytego wykonywania obowiązków przez stałego mediatora**.

Ministerstwo Sprawiedliwości powołało organ doradczy - **Spółeczną Radę do Spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości**. Organ ten przygotowuje wytyczne i zalecenia w formie **uchwał** na tematy związane z mediacją. Uchwały te nie są aktami prawnymi, a zatem nie mają mocy powszechnie obowiązującej.

Część uchwał przygotowanych przez Spółeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości dotyczy standardów szkolenia i kwalifikacji mediatorów. **Uchwała nr 1/2023 z dnia 23 marca 2023 r. w sprawie standardów szkolenia mediatorów**²² W

¹⁸ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 25 stycznia 2018 r., sygnatura akt: III SA/Po 634/17.

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 stycznia 2016 r. w sprawie prowadzenia listy stałych mediatorów, Dz.U.2016, poz. 122. Dostępne online: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000122>.

²⁰ NAPIERALSKA A, *Mediacja transgraniczna – charakterystyka postępowania na przykładzie sporów rodzinnych i gospodarczych* in ROMANOWSKI M. (ed), *Mediacja – od rozmowy do porozumienia*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości: Warszawa 2022, p 34.

²¹ Przykład takiej listy na stronie internetowej Sądu Okręgowego w Krakowie: [https://www.krakow.so.gov.pl/container/menu-glowne/informacje-dla-interesantow/mediacja/lista-stalych-mediatorow/2025/Lista_stalych_mediatorow_%2030-05-2025%20r%20\(1\).pdf](https://www.krakow.so.gov.pl/container/menu-glowne/informacje-dla-interesantow/mediacja/lista-stalych-mediatorow/2025/Lista_stalych_mediatorow_%2030-05-2025%20r%20(1).pdf)

²² Uchwała nr 1/2023 Spółecznej Rady do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości z dnia 23 marca 2023. w sprawie przyjęcia standardów

części wstępnej wyjaśniono, że *‘brakuje prawnie określonych standardów szkolenia mediatorów’*, a zatem rezolucja jest potrzebna, aby *„zapewnić wysoki poziom edukacji mediatorów i profesjonalizację zawodu”*. Rezolucja przewiduje **szkolenie podstawowe** (40 godzin dydaktycznych) zapewniające podstawową wiedzę i umiejętności w zakresie mediacji oraz **szkolenie specjalistyczne**. Uchwała przewiduje, że **szkolenie specjalistyczne z zakresu mediacji w sprawach rodzinnych** (w wymiarze 60 godzin dydaktycznych) powinno obejmować m.in. następujące aspekty: psychologia rodziny, perspektywa dzieci w mediacji, techniki identyfikacji potrzeb stron mediacji i innych osób dotkniętych konfliktem, techniki wspierające identyfikację potrzeb, postępowanie sądowe w sprawach rodzinnych, w tym: prawa i obowiązki małżonków, rozwiązanie małżeństwa przez rozwód, separacja formalna, zasady podziału majątku wspólnego, alimenty, władza rodzicielska, rodzaje mediacji rodzinnych, modele prowadzenia mediacji w sprawach rodzinnych, dokumenty mediacyjne, koszty mediacji. Uchwała reguluje również kto może być trenerem w ramach szkolenia podstawowego i specjalistycznego, w jaki sposób szkolenie powinno wyglądać, zalecaną formę szkolenia (np. wykłady nie powinny przekraczać 10% czasu szkolenia) oraz zalecane metody dydaktyczne (np. symulacje mediacji).

Istnieją również ośrodki mediacyjne, które określają **własne zasady szkolenia i standardy kwalifikacji mediatorów rodzinnych**, które mogą być bardziej wymagające niż te rekomendowane przez Społeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości.²³ Takie szkolenia oferują również ośrodki mediacyjne. Niektórzy mediatorzy uczestniczą w **szkoleniach organizowanych przez Międzynarodowe Centrum Mediacji ds. Konfliktów Rodzinnych i Uprowadzeń Dzieci** (*International Mediation Centre for Family Conflict and Child Abduction - MIKK*).

W Polsce **nie ma narzuconych przez państwo standardów etycznych dla mediatorów**, jednak takie standardy istnieją w formie *soft law*. Społeczna Rada ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości w uchwale z maja 2008 r. wprowadziła **Kodeks Etyki**

szkolenia mediatorów. Uchwała jest dostępna pod adresem:
<https://www.gov.pl/attachment/c16bfe07-e2c5-4f50-8467-ba16d98b06d8>

²³ Zob. na przykład, Standardy Szkolenia Mediatorów Stowarzyszenie Mediatorów Rodzinnych dostępny pod adresem: <https://smr.org.pl/standardy/standardy-szkolenia-mediatorow/>.

Mediatorów Polskich²⁴ Niektóre ośrodki medacyjne opracowują **własne kodeksy postępowania dla mediatorów**.²⁵

3.3. Kluczowi uczestnicy (międzynarodowej) mediacji rodzinnej i świadczone przez nich usługi

Jakie są kluczowe podmioty zajmujące się międzynarodową mediacją rodzinną w Twoim kraju? Jakie usługi (publiczne lub prywatne) są dostępne?

Jak wspomniano powyżej, **Ministerstwo Sprawiedliwości** promuje mediację w Polsce m.in. poprzez swój organ doradczy - **Społeczną Radę do Spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości**. Organ ten przygotowuje wytyczne i rekomendacje w formie **uchwał** na tematy związane z mediacją. Jednym z ważnych osiągnięć tej Rady są standardy dotyczące szkoleń mediatorów, w tym tych specjalizujących się w

²⁴ Kodeks stanowi: : I. Mediator powinien prowadzić postępowanie medacyjne w oparciu o zasadę samodzielności i autonomii stron konfliktu. II. Mediator powinien w swym postępowaniu kierować się przede wszystkim dobrem i interesami stron. III. Mediator powinien dbać o zapewnienie dobrowolności udziału stron w postępowaniu medacyjnym. IV. Mediator powinien tak postępować, aby wszystkie strony sporu znały i rozumiały istotę procesu mediacji, rolę mediatora i warunki ewentualnego porozumienia. V. Mediator nie powinien podejmować się pomocy w rozwiązywaniu konfliktu, gdy nie ma pełnego przekonania o swoich kompetencjach, które pozwolą mu prowadzić postępowanie rzetelnie. VI. Mediator nie powinien prowadzić postępowania medacyjnego, jeśli nie jest w stanie zachować bezstronności lub usunąć wątpliwości co do swojej bezstronności. VII. Mediator powinien zachowywać poufność postępowania medacyjnego, zarówno przed jego rozpoczęciem, w trakcie, jak i po jego zakończeniu. VIII. Mediator powinien unikać konfliktu interesów ze stronami i bezzwłocznie rozwiewać wszelkie wątpliwości co do tej kwestii. IX. Mediator nie powinien przyjmować żadnych korzyści od stron z wyjątkiem uzgodnionego wynagrodzenia. Nie powinien też czerpać korzyści z kierowania stron do innych specjalistów. X. Mediator w swojej działalności informacyjnej i marketingowej nie powinien wprowadzać w błąd stron i opinii publicznej co do swoich kwalifikacji, kompetencji, doświadczenia, zakresu usług i opłat. XI. Mediator powinien dostarczać stronom jasnych i jednoznacznych informacji co do swojego wynagrodzenia i wszelkich kosztów związanych z postępowaniem, w którym uczestniczą. XII. Mediator powinien pogłębiać swoje kompetencje zawodowe w celu jak najlepszego służenia uczestnikom mediacji. Dostępne na stronie: <https://www.gov.pl/attachment/24d7098a-6fd8-425b-a995-1976676edc9b>

²⁵ Kodeks etyki mediatora *Polskiego Centrum Mediacji* jest dostępny na stronie: <https://mediator.org.pl/baza-wiedzy/kodeks-etyki-mediatora/>

sprawach rodzinnych. Należy jednak pamiętać, że żadna z uchwał nie odnosi się konkretnie do międzynarodowej mediacji rodzinnej.

Zgodnie z art. 183² § 2 k.p.c. **organizacje pozarządowe i uczelnie mogą prowadzić listy mediatorów i tworzyć ośrodki mediacyjne**. W związku z tym powstają **ośrodki mediacyjne** prowadzące własne listy mediatorów. Niektóre z tych ośrodków koncentrują się na prawie cywilnym i handlowym (np. Centrum Mediacji Lewiatan²⁶), niektóre przewidują mediację w różnego rodzaju sporach, w tym z zakresu prawa rodzinnego (np. Polskie Centrum Mediacji ²⁷), inne koncentrują się wyłącznie na mediacjach rodzinnych (na przykład Stowarzyszenie Mediatorów Rodzinnych²⁸). Na swoich stronach internetowych organizacje te udostępniają mniej lub bardziej szczegółowe informacje na temat mediacji.

Zgodnie z art. 16a § 1 ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych, w każdym sądzie okręgowym w Polsce działa **koordynator ds. mediacji**, który prowadzi działania mające na celu rozwój mediacji, zapewnienie sprawnej komunikacji między sędziami a mediatorami i stałymi mediatorami oraz współdziałanie w organizacji spotkań informacyjnych.²⁹ Koordynator ds. mediacji powoływany jest spośród sędziów danego sądu okręgowego (art. 16a § 3 Prawa o ustroju sądów powszechnych).

Kolejną instytucją aktywnie działającą na rzecz promocji mediacji w Polsce jest krajowa sekcja **GEMME: European Judges Group for Mediation**.³⁰ Krajowa sekcja GEMME podejmuje różne inicjatywy mające na celu promowanie mediacji, na przykład zapewnia szkolenia dla sędziów prowadzone przez sędziów. Oferuje na swojej stronie internetowej wiele dokumentów, które sędzia może wykorzystać rozważając skierowanie stron do mediacji (np. diagnozę sprawy, list do stron informujący o mediacji, list do profesjonalnych pełnomocników informujący o mediacji, wzór kwestionariusza pomagającego stronom ocenić, czy mediacja jest możliwa w ich sprawie oraz zestaw dobrych praktyk dla sędziów).³¹

²⁶ Strona internetowa dostępna pod adresem: <https://lewiatan.org/centrum-mediacji-lewiatan/>

²⁷ Strona internetowa dostępna pod adresem: <https://mediator.org.pl>

²⁸ Strona internetowa dostępna pod adresem: <https://smr.org.pl>

²⁹ Na temat pełnienia funkcji koordynatora ds. mediacji zob.: BODYS T., *Funkcja koordynatora do spraw mediacji w sądach powszechnych* in ROMANOWSKI M. (ed) *Mediacja: w kierunku ugody*, Warszawa 2021, p. 83-91.

³⁰ Strona internetowa dostępna pod adresem: <https://polska.gemmeeurope.org/sedziowie-sedziom-o-mediacji>

³¹ Dostępne pod adresem: <https://polska.gemmeeurope.org/wzory-dokumentow>.

Należy również wspomnieć o **Międzynarodowym Centrum Mediacji ds. Konfliktów Rodzinnych i Uprowadzeń Dzieci - MIKK**.³² Jedną z inicjatyw MIKK była tzw. Wrocławska Deklaracja w sprawie Mediacji w Dwunarodowych Sporach o Sprawy Rodzicielskie i dotyczące Dzieci³³, która zawiera Model Mediacji 4B. Deklaracja Wrocławska jest wynikiem współpracy polskich i niemieckich mediatorów.

Kolejną inicjatywą, którą należy wymienić jest działalność **Fundacji ITAKA Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych** oraz prowadzone przez nią **Centrum Wsparcia i Mediacji dla rodzin zagrożonych sytuacją porwania rodzicielskiego**.³⁴ Jednym z zadań Centrum jest „ukierunkowane na polubowne zakończenie powstałego między rodzicami sporu, a w szczególności skierowanie skonfliktowanych rodziców na mediację”.

Jakie podejścia do mediacji stosują organy mediacyjne w Twoim kraju? Czy istnieją różne „szkoły”, czy też stosowana jest tylko jedna metodologia?

W Polsce **nie ma jednego, określonego przez państwo podejścia do mediacji**. Ministerstwo Sprawiedliwości rejestruje mediatorów, ale nie narzuca jednolitego modelu postępowania wykraczającego poza wymogi prawne (takie jak neutralność, poufność i dobrowolność). W praktyce **podejście** może się zatem różnić w zależności od wykształcenia mediatora (prawo, psychologia, socjologia), szkolenia zawodowego (certyfikowane programy mediacyjne, terapia rodzinna itp.) oraz przynależności (np. mediator z organizacji pozarządowej lub mediator wyznaczony przez sąd).

Chociaż nie ma jednej obowiązkowej metodologii, w literaturze naukowej istnieje **kilka różnych podejść** (lub „szkół”). Można więc wyróżnić **główne podejścia** stosowane przez służby mediacyjne w Polsce, szczególnie **w sprawach rodzinnych i dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej**.

Najczęściej stosowaną formą mediacji, szczególnie w sprawach rodzinnych kierowanych przez sądy, jest **mediacja facylitatywna**. Podejście to kładzie nacisk na rolę mediatora jako neutralnego facylitatora, który kieruje dialogiem

³² Dostępna pod adresem: <https://mikk-ev.org/wp-content/uploads/2023/06/Wroclaw-Declaration-en-pol-ger.pdf>.

³³ Dostępna pod adresem: <https://mikk-ev.org/4-bs-mediation-model/>.

³⁴ Dostępne pod adresem: <https://porwaniarodzicielskie.pl>.

między stronami, nie narzucając żadnych rozwiązań. Istotą tej metodologii jest aktywne słuchanie, pomaganie stronom w wyrażaniu ich interesów oraz tworzenie przestrzeni dla konstruktywnej komunikacji. Mediator nie ocenia sprawy ani nie udziela porad prawnych, zamiast tego zachęca uczestników do wypracowania własnych, wzajemnie akceptowalnych rozwiązań. Model ten jest szeroko stosowany w sprawach dotyczących władzy rodzicielskiej, ustaleń dotyczących kontaktów z dziećmi oraz podziału majątku między członków rodziny.³⁵

Rzadziej stosowanym podejściem jest **mediacja ewaluatywna** lub **ocenna**. W tym modelu mediator może sugerować możliwe rozwiązania lub oferować opinie prawne, zwłaszcza gdy spór ma silny wymiar prawny lub finansowy. Ta forma mediacji jest często wybierana, gdy mediator ma wykształcenie prawnicze - np. jest emerytowanym sędzią lub praktykującym prawnikiem. Mediacja ocenna jest czasami stosowana w sprawach rodzinnych dotyczących rozliczeń majątkowych lub alimentów, w których znajomość standardów prawnych może być pomocna. Podejście to jest jednak postrzegane przez niektórych praktyków jako kontrowersyjne, szczególnie przez tych, którzy podkreślają znaczenie ścisłej neutralności i powstrzymywania się od wpływania na decyzje stron w mediacji.³⁶

Znajdującym coraz szersze zastosowanie modelem jest **mediacja transformatywna**. Podejście to koncentruje się nie tylko na osiągnięciu porozumienia, ale także na przekształceniu relacji między stronami. Kluczowymi celami są wzmocnienie pozycji każdej ze stron i wspieranie wzajemnego uznania interesów. Mediacja transformatywna jest szczególnie istotna w sytuacjach rodzinnych o wysokim stopniu konfliktu, w tym w sprawach o uprowadzenie dziecka za granicę, gdzie dynamika emocjonalna jest złożona, a długoterminowa współpraca między rodzicami jest niezbędna. Metoda ta jest często promowana przez organizacje pozarządowe i rzeczników ochrony dzieci, a także jest preferowana przez mediatorów z doświadczeniem w psychologii lub terapii.³⁷

Wreszcie, bardziej wyspecjalizowaną i rzadziej stosowaną metodą jest **mediacja narracyjna**. Podejście to zachęca strony do refleksji i przeformułowania historii, które opowiadają o swoim konflikcie. Celem jest skonstruowanie nowej,

³⁵ DANISZEWSKA-ZUIKO A., *Część II. Rozdział 1. Rodzaje mediacji. Charakterystyka i zastosowanie*, w: ROGULA C., ZEMKE-GÓRECKA A. (red.), *Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2021, s. 114-115.

³⁶ DANISZEWSKA-ZUIKO A., *Część II. Rozdział 1. Rodzaje mediacji. Charakterystyka i zastosowanie*, cit., s. 115-116.

³⁷ GMURZYŃSKA E., *Rozdział 9. Rodzaje mediacji* w: MOREK R., GMURZYŃSKA E. (red.) *Mediacje: Teoria i praktyka*, Warszawa 2024, s. 184-187.

wspólnej narracji, która pozwoli na inną perspektywę i poprawę przyszłych interakcji. Mediacja narracyjna jest zwykle stosowana w głęboko zakorzenionych sporach rodzinnych - takich jak trwające konflikty między byłymi partnerami lub napięcia międzypokoleniowe - i jest zwykle prowadzona przez profesjonalistów z wykształceniem psychospołecznym, takich jak terapeuci rodinni lub pracownicy socjalni.³⁸

Czy dziecko jest wysłuchiwane i informowane w procesie mediacji? Czy istnieje powszechna praktyka w tym zakresie?

Udział dziecka w procesie mediacji, w szczególności w transgranicznych sprawach rodzinnych, **nie jest szczegółowo regulowany** przez wiążące prawo krajowe, a **powszechna praktyka jest zróżnicowana**. Istnieją jednak ważne zasady prawne i ewoluujące standardy zawodowe, które kształtują sposób i to, czy dzieci są wysłuchiwane lub informowane w mediacji.

Polskie prawo, choć nie określa roli dziecka w samej mediacji, podkreśla **prawo dziecka do bycia wysłuchanym w postępowaniu, które go dotyczy**, co pośrednio odnosi się do mediacji:

- Artykuł 72 ust. 3 **Konstytucji RP**³⁹ gwarantuje dziecku prawo do bycia wysłuchanym we wszystkich sprawach, które go dotyczą:

“Art. 72. Zasada dobra dziecka

3. W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka.

- Artykuły 216¹ i 216² Kodeksu postępowania cywilnego regulują obowiązek i procedurę wysłuchania dziecka przez sąd w sprawach cywilnych dotyczących go, w szczególności w sprawach rodzinnych, takich jak opieka, kontakty i władza rodzicielska:

³⁸ DANISZEWSKA-ZUIKO A., Część II. Rozdział 1. Rodzaje mediacji. Charakterystyka i zastosowanie, cit., s. 117-118.

³⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970780483>.

“Art. 216¹. [Wysłuchanie dziecka]

§ 1. Sąd w sprawach dotyczących osoby małoletniego dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala. Jeżeli przed sądem dziecko odmawia udziału w wysłuchaniu, sąd odstępuje od tej czynności.

§ 2. Sąd stosownie do okoliczności, rozwoju umysłowego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości dziecka uwzględni jego zdanie i rozsądne życzenia.

§ 3. Wysłuchanie dziecka może nastąpić tylko raz w toku postępowania, chyba że dobro dziecka wymaga ponownego przeprowadzenia tej czynności lub potrzebę ponownego wysłuchania zgłasza dziecko. Ponowne wysłuchanie dziecka przeprowadza ten sam sąd, chyba że jest to niemożliwe lub stoi temu na przeszkodzie dobro dziecka.

§ 4. Jeżeli sąd odstąpił od wysłuchania dziecka, najpóźniej przed zakończeniem postępowania, wskazuje w protokole posiedzenia lub rozprawy, z jakich przyczyn czynność ta nie została przeprowadzona.

“Art. 216². [Przebieg wysłuchania dziecka]

§ 1. Wysłuchanie dziecka następuje na posiedzeniu niejawnym, które odbywa się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach w siedzibie sądu lub, jeżeli dobro dziecka tego wymaga, poza jego siedzibą.

§ 2. W wysłuchaniu dziecka, oprócz sędziego, może brać udział wyłącznie biegły psycholog, jeżeli z uwagi na stan zdrowia, rozwój umysłowy lub wiek dziecka niezbędne jest zapewnienie mu pomocy psychologicznej podczas wysłuchania lub zachodzi konieczność udzielenia pomocy sędziemu w zakresie rozpoznania potrzeb dziecka podczas wysłuchania.

§ 3. Z przebiegu wysłuchania dziecka sporządza się notatkę urzędową. Przebiegu wysłuchania dziecka nie utrzuła się za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk.

§ 4. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób przygotowania i przeprowadzenia wysłuchania dziecka oraz warunki, jakim mają odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich wysłuchań, mając na względzie konieczność zapewnienia swobody wypowiedzi i poczucia bezpieczeństwa wysłuchiwanym dzieci.

- Zgodnie z Rozporządzeniem Bruksela II-ter (Rozporządzenie 2019/1111, art. 21) dzieci muszą mieć możliwość wyrażenia swoich poglądów w transgranicznych postępowaniach dotyczących pieczy nad dzieckiem i uprowadzenia dziecka.

Żaden z tych przepisów nie nakłada jednak obowiązku wysłuchania dziecka w ramach samej mediacji - jedynie w postępowaniu sądowym.⁴⁰

Polski Kodeks postępowania cywilnego (art. 183¹-183¹⁵) ogólnie reguluje mediację, ale **nie zawiera szczegółowych zasad dotyczących udziału dzieci**. Prawo zezwala sądowi na skierowanie stron do mediacji, ale milczy na temat tego, czy i w jaki sposób poglądy lub interesy dziecka powinny być aktywnie reprezentowane lub uwzględniane w procesie.

W praktyce to, czy i w jaki sposób dzieci są angażowane w mediacje rodzinne, w szczególności w transgranicznych sprawach rodzinnych, **zależy od szkolenia i podejścia mediatora**. Mediatorzy przeszkoleni w zakresie międzynarodowych mediacji rodzinnych częściej uwzględniają perspektywę dziecka, albo pośrednio (poprzez ćwiczenia refleksji rodzicielskiej lub metody skoncentrowane na dziecku), albo poprzez modele mediacji z udziałem dzieci, obejmujące przeszkolonego konsultanta dziecięcego, który rozmawia z dzieckiem i przekazuje jego poglądy.⁴¹

Istotną rolę odgrywa również **wiek i dojrzałość dziecka**. Dzieci poniżej 6 roku życia nie powinny uczestniczyć w mediacjach. Jeśli chodzi o dzieci w wieku szkolnym, powinno to zależeć od indywidualnych predyspozycji dziecka, natomiast w odniesieniu do nastolatków wskazuje się, że ich potrzeba bycia wysłuchanym powinna być zawsze brana pod uwagę podczas mediacji⁴², za zgodą rodziców, zwłaszcza w sporach transgranicznych, choć w Polsce pozostaje to rzadkością w porównaniu z innymi krajami (np. Wielką Brytanią czy Holandią).

W przypadku mediacji transgranicznych, zwłaszcza gdy jedna ze stron mieszka w innym kraju UE, **mediatorzy często stosują się do międzynarodowych**

⁴⁰ Zob.: ARKUSZEWSKA A., Rozdział IX. Udział dziecka w mediacji w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów oraz jego reprezentacja, in: MUCHA J. (red.) *Realizacja zasady dobra dziecka w mediacji w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 321-324.

⁴¹ Zob.: GRĘDZIŃSKA J., Część V. Rozdział 5. Mediacja w sprawach rodzinnych, in: ROGULA C., ZEMKE-GÓRECKA A. (red.), *Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, Warszawa 2021, s. 417-418.

⁴² GRĘDZIŃSKA J., Część V. Rozdział 5. Mediacja w sprawach rodzinnych, cit., p. 422.

wytycznych, takich jak: Zalecenie Rady Europy w sprawie mediacji rodzinnej⁴³, które zachęca do uwzględniania poglądów dziecka lub Standardy MiKK dotyczące transgranicznej mediacji rodzinnej⁴⁴, promujące procedury uwzględniające potrzeby dzieci.

Nie ma również prawnego obowiązku informowania dziecka o mediacji lub jej wyniku. Mediatorzy mogą, w indywidualnych przypadkach, zachęcać rodziców do omówienia procesu z dzieckiem w sposób dostosowany do jego wieku lub/i w razie potrzeby zaangażować psychologów dziecięcych lub doradców.

Badania i raporty pokazują, że w polskiej praktyce mediacja pozostaje **skoncentrowana na rodzicach, głosy dzieci są zwykle uwzględniane pośrednio, a doświadczenie i organizacja** w odniesieniu do mediacji z udziałem dzieci lub mediacji kierowanej przez dzieci w sprawach transgranicznych są ograniczone.⁴⁵

3.4. Dostęp do informacji o międzynarodowej mediacji rodzinnej

W jaki sposób rodzice mogą skorzystać z dostępności usług międzynarodowej mediacji rodzinnej i jak mogą się skontaktować z mediatorem?

W Polsce rodzice mogą dowiedzieć się o dostępności usług międzynarodowej mediacji rodzinnej i nawiązać z nimi kontakt **za pośrednictwem kilku kanałów prawnych, instytucjonalnych i praktycznych**, chociaż **nie ma jednego, scentralizowanego mechanizmu** stworzonego w tym celu.

Po pierwsze, mogą być informowani przez **Organ centralny i sądy**. Zgodnie z art. 25 rozporządzenia Bruksela II-ter (Rozporządzenie 2019/1111) państwa członkowskie są zobowiązane do zachęcania do korzystania z mediacji i

⁴³ Recommendation No. R (98)1 on family mediation, adopted in Strasbourg, 11 January 2006, CEPEJ-GT-MED (2006) 1.

⁴⁴ W wielu dokumentach przygotowanych przez MiKK, np. ALLPORT L., *The Voice of the Child in International Family Mediation*, w: PAUL C. Ch., KIESEWETTER S., KHALAF-NEWSOME I. (red.), *Cross-border Family Mediation. International Parental Child Abduction. Custody and Access Cases*, 3rd red., Wolfgang Metzner Publishing, Frankfurt am Main, 2023.

⁴⁵ Zob.: CYBULKO A., MUCHA J., *Rozdział XII. Badania ankietowe*, in Joanna Mucha (red.) *Realizacja zasady dobra dziecka w mediacji w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 431-438.

alternatywnych metod rozwiązywania sporów w sprawach rodzinnych. W Polsce obowiązek ten jest realizowany przede wszystkim poprzez:

Organ centralny Konwencji haskiej z 1980 r. i Rozporządzenia Bruksela II (tj. Ministerstwo Sprawiedliwości - Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka), który udziela informacji rodzicom zaangażowanym w transgraniczne spory dotyczące uprowadzenia dziecka lub opieki nad nim, a także może sugerować mediację i oferować kontakt z instytucjami mediacyjnymi lub mediatorami, zwłaszcza we współpracy z organizacjami pozarządowymi, takimi jak Polskie Centrum Mediacji lub Stowarzyszenie Mediatorów Rodzinnych.

Sądy rodzinne, które zgodnie z polskim prawem procesowym (art. 183⁸ Kodeksu postępowania cywilnego) mogą informować lub kierować strony do mediacji, zwłaszcza gdy konflikt między rodzicami jest duży, a ugodowe rozwiązanie może leżeć w najlepszym interesie dziecka.

Art. 183⁸. [Skierowanie do mediacji]

§ 1. Sąd może skierować strony do mediacji na każdym etapie postępowania.

§ 2. Mediacji nie prowadzi się, jeżeli strona w terminie tygodnia od dnia ogłoszenia lub doręczenia jej postanowienia kierującego strony do mediacji nie wyraziła zgody na mediację.

§ 3. Przepisu § 1 nie stosuje się w sprawach rozpoznawanych w postępowaniach upominawczym oraz nakazowym, chyba że doszło do skutecznego wniesienia zarzutów.

§ 4. Przewodniczący może wezwać strony do udziału w spotkaniu informacyjnym dotyczącym polubownych metod rozwiązywania sporów, w szczególności mediacji. Spotkanie informacyjne może prowadzić sędzia, referendarz sądowy, urzędnik sądowy, asystent sędziego lub stały mediator.

§ 5. Przed pierwszym posiedzeniem wyznaczonym na rozprawę przewodniczący dokonuje oceny, czy skierować strony do mediacji. W tym celu przewodniczący, jeżeli zachodzi potrzeba wysłuchania stron, może wezwać je do osobistego stawiennictwa na posiedzeniu niejawnym.

§ 6. Jeżeli strona bez uzasadnienia nie stawia się na spotkanie informacyjne lub posiedzenie niejawne, sąd może obciążyć ją kosztami nakazanego stawiennictwa poniesionymi przez stronę przeciwną.

W sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę (na mocy Konwencji haskiej z 1980 r.) właściwy polski sąd (zazwyczaj sądy rejonowe) może zawiesić postępowanie w celu umożliwienia mediacji, jeżeli może to służyć dobru dziecka (w oparciu o orzecznictwo dostosowane do art. 25 Rozporządzenia Bruksela II-ter).

Po drugie, dostęp do mediacji jest możliwy za pośrednictwem **organizacji pozarządowych i sieci mediacyjnych**. Kilka organizacji pozarządowych i sieci dostarcza informacji związanych z mediacją rodzinną, zwłaszcza w kontekście transgranicznym. Polskie Centrum Mediacji i inne organizacje prowadzą strony internetowe ze wskazówkami, formularzami kontaktowymi i są w kontakcie z wielojęzycznymi (ze znajomością języka polskiego, angielskiego i niemieckiego) mediatorami działającymi w sprawach międzynarodowych. Organizacje te często zapewniają bezpłatne lub tanie wstępne konsultacje, listy przeszkolonych mediatorów specjalizujących się w międzynarodowych konfliktach rodzinnych oraz dostęp do internetowych platform mediacyjnych i wsparcie w komunikacji między rodzicami za granicą.

Po trzecie, możliwe jest uzyskanie informacji o międzynarodowej mediacji rodzinnej za pośrednictwem **prawników**. Radcy prawni i adwokaci oraz ośrodki pomocy prawnej często informują klientów o mediacji jako możliwej alternatywie, zwłaszcza gdy postępowanie sądowe jest kosztowne, transgraniczne lub obciążone emocjonalnie. Stowarzyszenia adwokackie i biura pomocy prawnej czasami prowadzą katalogi certyfikowanych mediatorów, w tym tych przeszkolonych w zakresie międzynarodowego prawa rodzinnego i komunikacji międzykulturowej.⁴⁶

Istnieje również możliwość korzystania z **sieci UE i unijnych platform internetowych**. Europejski portal „e-Sprawiedliwość” oferuje funkcję „Znajdź mediatora” oraz krajowe strony z informacjami o tym, jak i gdzie uzyskać dostęp do IFM w Polsce.⁴⁷ Finansowane przez UE sieci szkoleniowe i bazy danych (np. Transgraniczna Sieć Mediatorów Rodzinnych⁴⁸) zawierają listę specjalistów pracujących w krajach UE, w tym polskich mediatorów.

⁴⁶ ZAGÓRSKA K., *Rozdział szósty. Mediacje transgraniczne w sprawach rodzinnych*, in: TABERNACKA M. (ed) *Mediacje ponad podziałami*, Wrocław 2013, p. 114.

⁴⁷ Zob.: https://e-justice.europa.eu/topics/find-legal-professional/mediators_en.

⁴⁸ Zob.: <https://crossbordermediator.eu/>.

Badania potwierdzają, że podczas gdy polskie ramy prawne dopuszczają i zachęcają do mediacji, praktyczny dostęp do mediacji międzynarodowej często zależy od inicjatywy sędziów, władz centralnych lub organizacji pozarządowych i nie zawsze jest systematyczny.⁴⁹

Podsumowując, polscy rodzice mogą uzyskać dostęp do usług IFM za pośrednictwem sądów, organów centralnych, organizacji pozarządowych, prawników i platform internetowych. Chociaż Bruksela II-ter wzmocniła obowiązek promowania mediacji, scentralizowany system skierowań jeszcze nie istnieje, a kontakt często zależy od wiedzy i chęci zaangażowanych instytucji lub osób.

Czy organ centralny odgrywa jakąś rolę w tym kontekście?

W Polsce organem centralnym na potrzeby konwencji o uprowadzeniu dziecka z 1980 r., konwencji o ochronie dzieci z 1996 r. oraz rozporządzenia Bruksela II ter jest Minister Sprawiedliwości. W 2018 r. uchwalono nową ustawę o funkcjach organu centralnego.⁵⁰ Nie wspomina jednak konkretnie o roli organu centralnego w kontekście mediacji.

Po skontaktowaniu się z zespołem iCARE2 w Polsce, organ centralny podkreślił, że nie prowadzi międzynarodowej mediacji rodzinnej. Jednocześnie organ centralny podkreślił swoje zainteresowanie międzynarodową mediacją rodzinną, stwierdzając, że w lutym 2025 r. przystąpił do Grupy Roboczej ds. mediacji w kontekście procesu maltańskiego. Należy jednak zauważyć, że na stronie internetowej Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego nadal nie ma informacji o utworzeniu potencjalnych **Centralnych Punktów Kontaktowych ds. Międzynarodowej Mediacji Rodzinnej** w Polsce⁵¹

⁴⁹ CYBULKO A., *Rozdział 18. Mediacja w sprawach rodzinnych*, in MOREK R., GMURZYŃSKA E. (red.) *Mediacje: Teoria i praktyka*, Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 361-364.

⁵⁰ Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych, Dz. U. 2023 r. poz. 1236. Dostępna online pod adresem: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000416>

⁵¹ Zob. listę punktów kontaktowych ds. międzynarodowej mediacji rodzinnej pod adresem: <https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=5360&dtid=52>

przewidziane w Zasadach ustanawiania struktur mediacyjnych w kontekście Procesu Maltańskiego.⁵²

Profil państwa (**Country Profile**)⁵³ dostępny na stronie Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego może służyć jako pierwsze, wprowadzające źródło informacji na temat mediacji w Polsce. Daje również pewien wgląd **w obowiązki organu centralnego w zakresie informowania stron o dostępności mediacji.**

Profil krajowy wyjaśnia, że sprawy dotyczące opieki nad dzieckiem, prawa do kontaktów z dzieckiem, a także powrotu dziecka po domniemanym bezprawnym uprowadzeniu mogą być rozstrzygane w drodze mediacji w Polsce.⁵⁴ W przypadku otrzymania wniosku o powrót dziecka lub o dostęp / kontakt z dzieckiem, możliwe jest skorzystanie z mediacji. Profil krajowy informuje, że "istnieje wiele podmiotów świadczących usługi mediacyjne w całej Polsce. Listy mediatorów są dostępne w każdym sądzie okręgowym".⁵⁵ Odpowiedź „Nie” została udzielona na pytanie, czy komediacja (tj. mediacja z udziałem dwóch mediatorów - po jednym z każdego państwa) jest dostępna w przypadku mediacji w międzynarodowych sporach rodzinnych, które wchodzą w zakres konwencji haskiej z 1980 r. dotyczącej uprowadzenia dziecka.⁵⁶

Ponadto, w odpowiedzi na pytanie, czy mediacja w sprawach rodzinnych jest uregulowana w Polsce, przedstawiono ogólne informacje na temat Kodeksu postępowania cywilnego w odniesieniu do mediacji i wskazano, że obejmuje ona następujące aspekty: formalną akredytację mediatorów, niezbędne kwalifikacje / doświadczenie mediatorów, proces mediacji, poufność mediacji oraz status i wykonalność ugód zawartych w drodze mediacji.⁵⁷ W odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób osoby fizyczne mogą uzyskać informacje identyfikujące odpowiednich mediatorów, wyjaśniono, że listy mediatorów są dostępne za

⁵² Zob.: *Working Party on Mediation - Principles for the establishment of mediation structures in the context of the Malta Process* available at the website of the Hague Conference on Private International Law pod adresem:

<https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=5317&dtid=52>.

⁵³ Dokument "1980 Child Abduction Convention. Country Profile: Poland (13 February 2023)" dostępny pod adresem:

<https://assets.hcch.net/docs/92c816f6-8a1c-409f-bd9c-10be23ae48bc.pdf>.

⁵⁴ Country Profile, pytanie 19.1.a

⁵⁵ Country Profile, pytanie 19.1.b, pytanie 19.1.c.

⁵⁶ Country Profile, pytanie 19.1.d.

⁵⁷ Country Profile, pytanie 19.2.a., pytanie 19.2.b.

pośrednictwem organu centralnego lub z innych źródeł, a mianowicie ze strony internetowej każdego z sądów okręgowych.⁵⁸

W odniesieniu do pytań dotyczących roli, jaką organ centralny odgrywa w ułatwianiu mediacji w przypadku otrzymania wniosku o powrót dziecka lub dostęp / kontakt z dzieckiem, profil krajowy wyjaśnia, że organ centralny udziela stronom informacji na temat mediacji.⁵⁹ Dalsze informacje przedstawiono w odpowiedzi na pytanie dotyczące środków podejmowanych przez organ centralny (bezpośrednio lub przez pośrednika) w celu zapewnienia dobrowolnego powrotu dziecka, które rzekomo zostało bezprawnie uprowadzone lub zatrzymane. Jak wyjaśniono, w „zdecydowanej większości przypadków wszczynane jest postępowanie sądowe, chociaż strona, której zarzuca się uprowadzenie, może zgodzić się na dobrowolny powrót na dowolnym etapie postępowania sądowego”. Organ centralny **"podejmuje kroki w celu uświadomienia obu stronom możliwości dobrowolnego powrotu poprzez zawarcie informacji o dobrowolnym powrocie w piśmie skierowanym do domniemanej strony uprowadzenia**. Ponadto do pisma odsyłającego dołączana jest ulotka zawierająca **informacje na temat mediacji**".⁶⁰

Wyjaśniono, że mediacja jest dostępna na wszystkich etapach postępowania. Sprawy są oceniane przez sędziego pod kątem ich przydatności do mediacji.⁶¹ W odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób, jeśli w ogóle, opinie dziecka (dzieci) są brane pod uwagę podczas mediacji, przewidziano, że leży to w gestii danego mediatora.⁶² W przypadku zarzutów dotyczących przemocy domowej i/lub innych form znęcania się, mediator powinien powiadomić sąd w celu oceny kwalifikowalności mediacji i podjęcia decyzji o dalszych środkach.⁶³ Wyjaśniono również, że sąd odmawia nadania ugodzie klauzuli wykonalności albo zatwierdzenia w całości lub w części ugody zawartej przed mediatorem, jeżeli ugoda jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierza do obejścia prawa, albo jest niezrozumiała lub wewnętrznie sprzeczna.⁶⁴

⁵⁸ Country Profile, pytanie 19.3.a.

⁵⁹ Country Profile, pytanie 19.3.b., pytanie 19.3.c.

⁶⁰ Country Profile, pytanie 6.2.h.

⁶¹ Country Profile, pytanie 19.4.d.

⁶² Country Profile, pytanie 19.4.f

⁶³ Country Profile, pytanie 19.4.d.

⁶⁴ Country Profile, pytanie 19.5.a.

W celu zapewnienia wykonalności ugody zawartej w drodze mediacji w sporze rodzinnym z udziałem dzieci, konieczne jest zatwierdzenie ugody przez sąd.⁶⁵

W odpowiedzi na pytanie dotyczące kosztów mediacji podkreślono, że koszty te „muszą być ponoszone przez strony”.⁶⁶ Porozumienie zawarte w drodze mediacji w innym państwie w sporze rodzinnym z udziałem dzieci nie może zostać zatwierdzone przez sąd lub w inny sposób sformalizowane w Polsce w taki sam sposób, jak porozumienie zawarte w drodze mediacji w Polsce.⁶⁷

Czy sędzia zazwyczaj kieruje strony do mediacji lub sugeruje mediację?

W przypadku wszczęcia postępowania sądowego w sprawie rodzinnej, strony mogą zostać skierowane przez sąd do mediacji. Sąd może wydać postanowienie o skierowaniu sprawy do mediacji z własnej inicjatywy lub na zgodny wniosek stron. Sędzia może również wezwać strony do udziału w obowiązkowym **spotkaniu informacyjnym** na temat polubownych metod rozwiązywania sporów. W związku z tym ani organizacja spotkania informacyjnego, ani skierowanie sprawy do mediacji nie są obowiązkowe.

Zespół iCARE2 został poinformowany o próbach częstszego organizowania spotkań informacyjnych i kierowania spraw do mediacji. Przykładowo, w jednym z sądów w Krakowie wprowadzono **pilotażowy projekt kierowania niektórych rodzajów spraw rodzinnych do mediacji**.⁶⁸ Zgodnie z zarządzeniem prezesa tego sądu, wszystkie sprawy dotyczące świadczeń alimentacyjnych, ich obniżenia i zmiany, a także sprawy dotyczące zaspokajania potrzeb rodziny oraz sprawy dotyczące ustalenia miejsca zamieszkania małoletniego, prawa do odwiedzin, zmiany prawa do odwiedzin oraz zgody na wydanie paszportu dla

⁶⁵ Country Profile, pytanie 19.5.a.

⁶⁶ Country Profile, pytanie 19.3.d. pytanie 19.3.e.

⁶⁷ Country Profile, pytanie 19.6.a.

⁶⁸ Zob.: Zarządzenie nr 2/25 Prezesa Sądu Rejonowego dla Krakowa – Krowodrzy w Krakowie z dnia 30 maja 2025r. w sprawie wprowadzenia w Sądzie Rejonowym dla Krakowa – Krowodrzy w Krakowie pilotażowego programu kierowania spraw do mediacji. Available at: <https://krakow-krowodrza.sr.gov.pl/zarzadzenie-nr-225-z-dnia-30-maja-2025-prezesa-sadu-rejonowego-dla-krakowa-krowodrzy-w-krakowie-w-sprawie-wprowadzenia-pilotazowego-programu-kierowania-spraw-do-mediacji.new.m1.356.html.2246>

małoletniego będą w pierwszej kolejności kierowane do mediacji. Program ma na celu promowanie alternatywnych metod rozwiązywania sporów w sprawach rodzinnych. Program będzie realizowany przez okres dwóch lat, z ewaluacją przeprowadzaną co sześć miesięcy.

Jakie są dalsze kroki po osiągnięciu porozumienia?

Jak wspomniano powyżej, zgodnie z art. 183¹² § 1 k.p.c. z przebiegu mediacji sporządza się **protokół**, w którym m.in. opisuje się jej wynik. Protokół podpisywany jest przez mediatora. Jeżeli strony zawarły ugodę przed mediatorem, **ugodę** zamieszcza się w protokole lub dołącza do niego. Strony podpisują ugodę (art. 183¹² § 2 k.p.c.). Podpisując ugodę, **strony wyrażają zgodę na wystąpienie do sądu o jej zatwierdzenie** (art. 183¹² § 2¹ k.p.c.).

Jeżeli strona wystąpi do sądu z wnioskiem o zatwierdzenie ugody zawartej w postępowaniu mediacyjnym na podstawie umowy o mediację, mediator składa protokół do sądu (art. 183¹³ § 1 k.p.c.). Jeżeli sąd skierował sprawę do mediacji, mediator składa protokół we właściwym sądzie (art. 183¹³ § 2 k.p.c.). Strony mogą zawrzeć w ugodzie także roszczenia nieobjęte pozwem (art. 183¹³ § 2).

Zgodnie z art. 183¹⁴ § 1 k.p.c. w razie zawarcia ugody przed mediatorem, na wniosek strony, **właściwy sąd zatwierdza tę ugodę**. Jeżeli uгода podlega wykonaniu w drodze egzekucji, **sąd zatwierdza ją przez nadanie jej klauzuli wykonalności** (art. 183¹⁴ § 2 k.p.c.). Sąd odmawia nadania klauzuli wykonalności, jeżeli uгода jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierza do obejścia prawa, a także gdy jest niezrozumiała lub zawiera sprzeczności (art. 183¹⁴ § 3 k.p.c.). Odpis postanowienia o nadaniu ugodzie klauzuli wykonalności stanowi podstawę do umorzenia postępowania w zakresie dotyczącym roszczeń objętych ugodą. (art. 183¹⁴ § 21 k.p.c.). **Uгода zawarta przed mediatorem, po jej zatwierdzeniu przez sąd, ma moc prawną ugody zawartej przed sądem**. Uгода zawarta przed mediatorem, która została zatwierdzona przez nadanie jej klauzuli wykonalności, jest **tytułem wykonawczym** (art. 183¹⁵ § 1 k.p.c.). Strona może zatem prowadzić egzekucję na podstawie takiego tytułu wykonawczego (art. 776 k.p.c.).

Proszę opisać istniejące już metody i narzędzia (np. krajowe wytyczne dotyczące procedur określania najlepszego interesu dziecka, narzędzia oceny ryzyka, przydatność do oceny mediacji itp.).

W Polsce ramy instytucjonalne mediacji rodzinnej wciąż się rozwijają i choć **nie istnieje kompleksowy krajowy system ustandaryzowanych narzędzi lub protokołów**, stopniowo pojawiają się pewne metody i dobre praktyki - w szczególności w sprawach dotyczących dobra dziecka, oceny ryzyka i przydatności do mediacji.

Zgodnie z zasadą dobra dziecka, polskie prawo, w tym Konstytucja (art. 72), Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz normy proceduralne zawarte w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 216¹-216²), stawia dobro dziecka w centrum procedur sądowych i mediacyjnych. Nie istnieją jednak przyjęte na szczeblu krajowym wytyczne ani ustrukturyzowane narzędzia służące do określania najlepszego interesu dziecka w mediacji.

W praktyce mediatorzy często opierają się na ogólnych zasadach prawnych i swoim profesjonalnym osądzie. Niektórzy mediatorzy mogą odwoływać się do Komentarza Ogólnego ONZ nr 14 do Konwencji o prawach dziecka⁶⁹ jako miękkiej pomocy interpretacyjnej. Sądy coraz częściej oczekują od mediatorów uwzględnienia najlepszego interesu dziecka, zwłaszcza przy zatwierdzaniu porozumień mediacyjnych z udziałem małoletnich (np. planów rodzicielskich), ale nie narzucają jednolitego standardu oceny.

Jeśli chodzi o narzędzia oceny ryzyka (np. pod kątem przemocy domowej lub nierównowagi sił), polskie ustawodawstwo **nie narzuca formalnych narzędzi oceny ryzyka** w celu zbadania przypadków przemocy domowej lub przymusowej kontroli przed mediacją. Jednakże niektóre sądy i ośrodki mediacyjne wdrażają **nieformalne praktyki w zakresie wstępnej oceny**, często oparte na listach kontrolnych lub ustrukturyzowanych wywiadach opracowanych przez organizacje pozarządowe lub partnerów międzynarodowych (np. Polskie Centrum Mediacji opracowało takie praktyki pilotażowe). W sprawach, w których istnieje **podejrzanie przemocy domowej**, polscy mediatorzy są prawnie zobowiązani (zob. art. 183¹ i 183² Kodeksu postępowania cywilnego) do zakończenia mediacji, jeśli strony nie są w stanie uczestniczyć w niej dobrowolnie i na równych zasadach. Procedura „Niebieskiej Karty” na mocy polskiego prawa administracyjnego i karnego stanowi odrębną

⁶⁹ General comment to the Convention on the Rights of the Child No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), adopted by UN Committee on the Rights of the Children on 29 May 2013, CRC/C/GC/14.

ścieżkę wykrywania przemocy domowej, ale nie jest automatycznie zintegrowana z systemem mediacji.

Nie istnieje ujednolicony krajowy protokół wstępnej oceny w celu określenia, czy sprawy rodzinne nadają się do mediacji. Mediacja jest ogólnie zalecana, ale decyzja o jej podjęciu jest dobrowolna. Sądy mogą zasugerować mediację, ale nie przeprowadzają formalnej oceny jej stosowności, a od mediatorów oczekuje się oceny przydatności w poszczególnych przypadkach, w szczególności w odniesieniu do zdolności stron do swobodnego i bezpiecznego negocjowania.⁷⁰

W sprawach dotyczących uprowadzenia lub przeniesienia dziecka za granicę na podstawie Konwencji haskiej z 1980 r. polskie sądy czasami wyznaczają mediatorów, ale ocena przydatności mediacji zależy wyłącznie od uznania sądu i własnej oceny etycznej mediatorów.

Polski **Kodeks Etyczny Mediatora**⁷¹ określa ogólne standardy, w tym bezstronność, poufność i dbałość o dobro dziecka. Niektóre ośrodki mediacji sądowej i stowarzyszenia mediacji rodzinnych (np. Polskie Centrum Mediacji) opracowały **wewnętrzne programy szkoleniowe** dotyczące najlepszego interesu dziecka, dynamiki konfliktu i systemów rodzinnych, ale nie ma oficjalnego systemu akredytacji, który nakazywałby specjalistyczne szkolenie w zakresie mediacji z udziałem dzieci lub mediacji w sprawach, w których strony doświadczyły traumy. Narzędzia takie jak **plany rodzicielskie** są czasami wykorzystywane do strukturyzowania porozumień, zwłaszcza w sprawach dotyczących opieki i kontaktów, i coraz częściej koncentrują się one na dziecku.⁷² Innym ważnym źródłem są „Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora” przyjęte przez Społeczną Radę do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów.⁷³ Dokument ten opisuje obowiązki mediatora, takie jak: rzetelne informowanie stron o charakterze i przebiegu mediacji; dbanie o wysoki poziom kwalifikacji zawodowych; współpraca z innymi profesjonalistami na rzecz prowadzonej mediacji; zapewnienie stronom odpowiedniego miejsca do prowadzenia mediacji; rzetelne informowanie o swoich usługach; wcześniejsze przerwanie mediacji w określonych sytuacjach.

⁷⁰ CYBULKO A., *Rozdział 18. Mediacja w sprawach rodzinnych*, cit., s. 368-369.

⁷¹ Tekst dostępny na stronie Polskiego Centrum Mediacji: <https://mediator.org.pl/baza-wiedzy/kodeks-etyki-mediatora/>.

⁷² CYBULKO A., *Rozdział 18. Mediacja w sprawach rodzinnych*, cit., s. 375-379.

⁷³ Tekst dostępny na stronie Społecznej Rady do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/spoleczna-rada-ds-alternatywnych-metod-rozwiazywania-konfliktow-i-sporow/dokumenty-deklaracje/>

Podsumowując, w Polsce brakuje ujednoliconych, zinstytucjonalizowanych ram dla ustrukturyzowanych narzędzi w mediacji rodzinnej w zakresie ustalania najlepszego interesu dziecka, badania ryzyka i oceny przydatności mediacji. Podczas gdy **zasada dobra dziecka i dobrowolności mediacji mają swoje podstawy w przepisach**, pozostałe aspekty zależą od indywidualnego szkolenia mediatora i kultury lokalnego ośrodka mediacji lub sądu.

W jaki sposób funkcjonuje (zasady i praktyka) mediacja rodzinna w sprawach dotyczących przemocy domowej w Polsce?

W Polsce międzynarodowa mediacja rodzinna w sprawach dotyczących przemocy domowej jest **prawnie dopuszczalna**, jednak w praktyce podchodzi się do niej z dużą ostrożnością. Chociaż **nie ma wyraźnych ustawowych zakazów** mediacji w sytuacjach, w których domniemana lub stwierdzona jest przemoc domowa, ogólne ramy prawne i etyczne regulujące mediację w Polsce nakładają **zabezpieczenia**, które mają na celu **ochronę wrażliwych stron oraz utrzymanie zasad dobrowolności i równości**.

Kodeks postępowania cywilnego (art. 183¹-183¹⁵) stanowi nadrzędną podstawę prawną mediacji w sprawach cywilnych, w tym w sprawach rodzinnych zarówno o charakterze krajowym, jak i transgranicznym. Zgodnie z tymi przepisami **mediacja musi być dobrowolna na każdym etapie procesu. Strony mogą wycofać się z mediacji w dowolnym momencie, a mediator jest zobowiązany do zakończenia postępowania, jeśli warunki uczciwości i swobodnego uczestnictwa nie są spełnione**. Obejmuje to sytuacje, w których występuje nierównowaga sił lub przymus - bardzo często występujące w przypadkach przemocy domowej. W takiej sytuacji mediacja jako sposób rozwiązywania konfliktu nie jest zalecana.⁷⁴ Chociaż stanowi to podstawowe

⁷⁴ GÓJSKA A., *Mediacja w sprawach rodzinnych*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2011, s. 8.

zabezpieczenie, Kodeks nie zawiera szczegółowych procedur sprawdzania przemocy domowej przed rozpoczęciem mediacji.

W praktyce podejście do mediacji w sprawach związanych z przemocą różni się znacznie w zależności od tego, jaki sąd rozpatruje sprawę, głównie dlatego, że **nie ma ogólnokrajowego znormalizowanego protokołu identyfikacji i oceny ryzyka**. Warto również wspomnieć, że wiele spraw dotyczących przemocy domowej jest rozpatrywanych przez sądy karne, które w tym celu korzystają z mediacji. Formalnie są to postępowania karne, ale ze względu na rodzaj relacji między stronami przypominają one również mediacje rodzinne.⁷⁵

Niektórzy mediatorzy przeprowadzają nieformalne rozmowy wstępne lub korzystają z wewnętrznych „list kontrolnych”, aby ocenić, czy przemoc lub przymus mogą zagrozić uczciwości procesu mediacji.⁷⁶ Praktyki te nie są jednak przyjęte jednolicie, a sądy często kierują sprawy do mediacji bez weryfikacji czy w stosunkach rodzinnych występuje lub występowała przemoc.

Normy prawa międzynarodowego, w szczególności te będące częścią prawa europejskiego i praw człowieka, również wpływają na postępowanie w przypadku przemocy domowej w sprawach międzynarodowej mediacji rodzinnej. Polska jest stroną Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (Konwencja Stambulska)⁷⁷, która **wymaga, aby alternatywne metody rozwiązywania sporów, takie jak mediacja, nie były zlecane w przypadkach przemocy domowej**.⁷⁸ Artykuł 48 Konwencji ostrzega przed poddawaniem ofiar obowiązkowym procedurom pojednawczym.⁷⁹ Ponadto rozporządzenie Bruksela II-ter podkreśla, że takie postępowanie musi odbywać się z

⁷⁵ TROJANOWSKA E., *Gotowość do zadośćuczynienia sprawców przemocy w rodzinie jako podstawa do udziału w mediacjach po wyroku*, PROBACJA, nr 1/2020, s. 124-128.

⁷⁶ Zob.: zalecenia na stronie „Niebieska Linia” - Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie :<https://www.niebieskalinia.pl/aktualnosci/aktualnosci/mediacja-dla-rodziny-w-krzysie>; lub na stronie Centrum Mediacji Sądowych: <https://www.centrummediacjisadowych.pl/wpis/54,przemoc-i-uzaleznienia-w-rodzinie-a-mediacje>

⁷⁷ Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, adopted in Istanbul on 11 May 2011, CETS No. 210. Polska ratyfikowała Konwencję w dniu 27 kwietnia 2015 r.; Konwencja weszła w życie w dniu 1 sierpnia 2015 r. Publikacja w Dzienniku Ustaw: Dz.U. 2015, poz. 961.

⁷⁸ Zob.: SITARZ O., BEK D., *Zasadność zakazu obowiązkowej mediacji w sprawach przemocy domowej: krytyczna analiza przepisu art. 48 ust. 1 tzw. konwencji stambulskiej*, Studia Prawnicze (PAN) 2018, s. 105-129.

⁷⁹ Zob.: Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Council of Europe Treaty Series - No. 210, s. 42.

poszanowaniem praw podstawowych, w tym bezpieczeństwa i równości stron. Zachęca się do mediacji, ale tylko tam, gdzie jest to właściwe i bezpieczne - szczególnie w sytuacjach konfliktu lub przemocy.

W polskim realiach funkcjonowania międzynarodowej mediacji rodzinnej sprawy transgraniczne są czasami rozwiązywane we współpracy z **międzynarodowymi sieciami mediacji i organizacjami pozarządowymi**, takimi jak MiKK w Niemczech, które specjalizują się w bezpiecznych, dwujęzycznych i wrażliwych kulturowo procesach mediacji.⁸⁰ Organizacje te najczęściej stosują bardziej rygorystyczne standardy etycznych i protokoły, w tym wstępnej oceny ryzyka i, w razie potrzeby, oddzielnej mediacji (czasami nazywanej „mediacją wahadłową”), w której strony nie spotykają się bezpośrednio. Podczas gdy niektórzy polscy mediatorzy przyjmują te najlepsze praktyki, zwłaszcza ci przeszkoleni w środowisku międzynarodowym lub współpracujący z zagranicznymi instytucjami, brak krajowych regulacji lub wytycznych oznacza, że takie praktyki są dalekie od powszechnych.

Pomimo zabezpieczeń oferowanych przez kodeksy etyczne i ogólne ramy prawne, **mediacja w sprawach dotyczących przemocy domowej w Polsce pozostaje kontrowersyjna**.⁸¹ Brak skoordynowania działań na poziomie reakcji międzyinstytucjonalnym - w szczególności między sądami rodzinnymi, ośrodkami mediacyjnymi i służbami wsparcia społecznego - ogranicza zdolność systemu do identyfikowania i odpowiedniego reagowania na dynamikę nadużyć przed i w trakcie procesu mediacji. Istnieją również obawy, że ofiary mogą czuć się zmuszane do udziału w mediacji, zarówno przez sądy, jak i przez oczekiwania społeczne, aby „rozstrzygać” spory poza sądem, szczególnie w sprawach transgranicznych uprowadzeń dzieci, w których szybkie rozwiązanie jest często priorytetem.⁸²

Podsumowując, choć **polskie prawo formalnie dopuszcza międzynarodową mediację rodzinną nawet w sprawach związanych z przemocą**, to nakłada istotne warunki etyczne, które zakładają dobrowolność, bezpieczeństwo i świadome uczestnictwo. Niektórzy badacze i praktycy **wykluczają możliwość**

⁸⁰ Np. Polsko-niemiecki projekt „AMICABLE” (współfinansowany przez KE), Opracowanie narzędzi najlepszych praktyk, egzekwowalność i uznawanie wynegocjowanych umów rodzinnych w drodze mediacji (2018-2021), see: <https://mikk-ev.org/projects/project-poland/>.

⁸¹ Zob.: ZIELIŃSKA E., *Mediacja w sprawach karnych o przemoc w rodzinie – skala i efektywność w praktyce polskiego wymiaru sprawiedliwości*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017, s. 10-15.

⁸² WASZKIEWICZ P., *Rozdział 8. Zasady mediacji*, in MOREK R., GMURZYŃSKA E. (red.) *Mediacje: Teoria i praktyka*, Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 165-166.

stosowania mediacji w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie, podkreślając, że mediacja nie może być prowadzona, gdy jedną ze stron zwracających się do mediatora jest osoba doświadczająca przemocy ze strony drugiej osoby zaangażowanej w spór. W przypadku osoby, która przez dłuższy lub krótszy czas doświadczała jakiegokolwiek formy przemocy, zasady mediacji nie mogą być zachowane.⁸³ Inni podkreślają, że analiza literatury dotyczącej stosowania mediacji w tego typu sprawach oraz doświadczenia mediatorów i osób pracujących z ofiarami przemocy domowej wskazują, że mediacja powinna być tu prowadzona tylko w wyjątkowych przypadkach i na określonych zasadach.⁸⁴

Niemniej jednak **brak konkretnych, egzekwawalnych standardów lub systematycznych praktyk kontrolnych prowadzi do niespójnego stosowania tych zabezpieczeń w praktyce**. Zapewnienie rzeczywistego bezpieczeństwa i równości w ramach międzynarodowej mediacji rodzinnej wymaga bardziej ustrukturyzowanych narzędzi przesiewowych, specjalistycznych szkoleń dla mediatorów oraz silniejszych ram instytucjonalnych w celu dostosowania krajowych praktyk do międzynarodowych standardów praw człowieka i ochrony dzieci.

4. Usługi premediacyjne w Polsce

Opisz, jakie usługi premediacyjne istnieją w kraju (jeśli istnieją), jakie są ramy prawne i ich obecna praktyka.

W ramach projektu iCare2 premediacja jest rozumiana jako:

"**usługa**, dostępna za pośrednictwem telefonu i/lub poczty elektronicznej i/lub poczty tradycyjnej, **która jest do dyspozycji członków rodziny** (ale także prawników i pracowników władz centralnych), posiadająca następujące funkcje: a) **udzielanie wiarygodnych informacji na temat międzynarodowej mediacji rodzinnej**; b) dokonywanie pierwszej, **wstępnej oceny, czy sytuacja rodziny**

⁸³ ZAGÓRSKA K., *Rozdział szósty. Mediacje transgraniczne w sprawach rodzinnych*, cit., s. 109-110; MAZUREK A., *Podejrzenie stosowania przemocy a mediacja*, Infor.pl, 29 sierpnia 2022, <https://www.infor.pl/prawo/rozwoy/mediacja/5566094,Przemoc-a-mediacja.html>

⁸⁴ SIEDLECKA-ANDRYCHOWICZ A., *Rozdział 19. Mediacja w sprawach karnych i w sprawach o wykroczenia*, in MOREK R., GMURZYŃSKA E. (red.), *Mediacje: Teoria i praktyka*, Warszawa 2024, s. 405.

nadaje się do mediacji; c) kierowanie rodzin nadających się do mediacji do mediatorów - z wykorzystaniem już nawiązanych kontaktów, które partnerzy mają z kategorią zawodową w każdym zaangażowanym państwie członkowskim; d) znajdowanie tymczasowych porozumień w oczekiwaniu na rozpoczęcie mediacji, koncentrując się na potrzebach i prawach dzieci; e) udzielanie wskazówek dotyczących organizacji mediacji w oparciu o usługi dostępne na poziomie krajowym [podkreślenie dodano]."

Instytucja „pre-mediacji” w rozumieniu iCARE2 nie została uwzględniona i uregulowana ani w Kodeksie postępowania cywilnego, ani innej ustawie.

Prosimy również o opisanie, co oznacza „premediacja” w danym kraju, czy istnieje powszechne rozumienie i praktyka oraz jakie są główne obowiązki służb premediacyjnych.

Jak wspomniano, pojęcie premediacji nie jest zawarte w Kodeksie postępowania cywilnego, a zatem nie jest szczegółowo uregulowane. Pojęcie to jest używane w literaturze prawniczej, jednak niekoniecznie w taki sam sposób jak w iCARE2. Na przykład, pojęcie premediacji jest używane do opisania następującego etapu mediacji:

*„Jeszcze przed rozpoczęciem posiedzenia mediacyjnego, po wpłynięciu sprawy do mediacji, na mediatorze i ośrodku mediacyjnym spoczywa wiele obowiązków. Przygotowanie mediacji stanowi z wielu względów bardzo istotny etap mediacji. Czasami etap ten określany jest jako **premediacja**. Jest to często **moment pierwszego kontaktu ośrodka i mediatora ze stronami**. Kontakt ten najczęściej **ma charakter rozmowy telefonicznej** [podkreślenie dodane] ”.⁸⁵*

Powyższy opis pokazuje, że „premediacja” może mieć różne znaczenie i może być postrzegana jako etap mediacji, który ma miejsce, gdy sprawa została już skierowana przez sędziego do mediacji, a nie jako usługa do dyspozycji rodzin i ich prawników, mająca na celu m.in. dostarczenie pierwszych informacji na temat mediacji i ocenę przydatności mediacji w danej sprawie, zanim sprawa zostanie skierowana do mediacji.

⁸⁵ GMURZYŃSKA E., *Rozdział 11. Etapy mediacji* in MOREK R., GMURZYŃSKA E. (red) *Mediacje: Teoria i praktyka*, Wolters Kluwer, Warszawa 2024, p. 216.

(Odnosnie do usług oferowanych przez różne instytucje promujące i oferujące mediację w Polsce zob. odpowiedź na pytanie dotyczące kluczowe podmioty zajmujące się międzynarodową mediacją rodzinną)